

## VERSLAG EXCURSIE 28 JUNI 2024 PARC NATUREL DU PAYS DES COLLINES



Verslag opgemaakt door provincie Antwerpen en Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek

Dit is een verslag van de excursie op 28 juni 2024 naar het Parc Naturel du Pays des Collines. Deze excursie was een initiatief van de coördinatieopdracht Kleine Nete (gouverneur Cathy Berx), gebiedsprogramma Grote Nete (gedeputeerde Jan De Haes) en Landschapspark de Merode (gedeputeerde Kathleen Helsen).

## Inhoudsopgave

1	Samenvatting.....	4
2	Introductie.....	5
2.1	Onze landbouw staat voor grote uitdagingen .....	5
2.2	Deelnemers .....	6
2.3	Organisatie.....	6
3	Waarom naar Pays des Collines?.....	7
4	Parc Naturel du Pays des Collines.....	8
4.1	Context van het Parc Naturel .....	8
4.1.1	PN's in Wallonië .....	8
4.1.2	Organisatie van PNPC .....	9
4.1.3	Landbouw in PNPC .....	10
4.1.4	Vraag en antwoord: wat zijn de grote uitdagingen om een organisatie als PNPC op te zetten? .....	12
4.2	Samenwerking met landbouwers in functie van agro-ecologische praktijken .....	12
4.2.1	De eerste stap: vertrouwen .....	12
4.2.2	De tweede stap: een win-win partnerschap opbouwen op lange termijn .....	12
4.2.3	Vraag en antwoord .....	13
4.2.4	Conclusie ILVO .....	14
4.3	ILVO: Grenspark Groot Saeftinge .....	14
4.4	ILVO: publieke gronden .....	15
4.5	Inzetten op de relatie tussen landbouwers en burens / consumenten .....	15
4.6	ILVO: Routeplanner Melkvee.....	17
4.7	Le programma de Gestion Durable de l'Azote en Wallonie (PGDA) .....	18
5	Lunch met lokale producten .....	19
6	Terreinbezoek Wapicowp .....	20
7	Terreinbezoek boerderij Delmée .....	23
8	Contactpersonen.....	26
8.1	ILVO.....	26
8.2	Parc Naturel du Pays des Collines .....	26
8.3	Provincie Antwerpen .....	27
9	Afkortingen .....	28
10	Aanvullende informatie .....	29

# 1 Samenvatting

In de provincie Antwerpen en in het bijzonder in de Kempen waar de gebiedsprogramma's Kleine Nete, Grote Nete en Landschapspark de Merode worden uitgevoerd staat de landbouw onder grote druk. Het engageren van landbouwers bij het aanpakken van een gebiedstransitie is daarbij de grote uitdaging.

Via dialoog met de onderzoekers van het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek ontstond het idee om een excursie naar het Parc Naturel des Pays des Collines (PNPC) te organiseren. In dit 'parc naturel' (PN) ontstond in een periode van twintig jaar een constructieve relatie met de landbouwsector om de gebiedsuitdagingen aan te gaan.

PNPC is één van de 13 PN's in Wallonië die als opdracht kregen om in te zetten op bescherming, beheer en valorisatie van het natuurlijk patrimonium, economische ontwikkeling en plattelandsontwikkeling, landschaps- en landgebruiksplanning, educatie, innovatie en experimenteren en samenwerking. Het is een organisatie die vandaag 13 medewerkers telt, waarvan de helft agronomen. Het bestuur van de organisatie bestaat uit 29 publieke en 23 private vertegenwoordigers.

De landbouw in het PNPC bestaat voor het merendeel uit gemengde bedrijven (polyculture-élevage) van akkerbouw en veeteelt. De grote landbouwuitdagingen zijn onder meer verlies van organisch materiaal in de bodem, behoud van een duurzame landbouw, aanpassing aan de klimaatverandering en bedrijfsoverdracht.

De samenwerking met de landbouwsector krijgt vorm in twee stappen. De eerste stap is het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de landbouwers. In een tweede stap wordt een win-win partnerschap opgebouwd door landbouwers samen te brengen in groepen om ervaringen uit te wisselen, door proefprojecten op te starten en door veelvuldig te communiceren met de landbouwers via verschillende kanalen. Er wordt een groot register aan maatregelen opengetrokken om boeren op een niet-dwingende manier te overtuigen. De groep bezocht in de namiddag het gemengde landbouwbedrijf Delmée, dat deelneemt aan verschillende projecten van PNPC.

Naast de samenwerking met de landbouwsector wordt er ook ingezet op de relatie tussen de landbouwsector en de burger-consument. Hiervoor wordt verschillende initiatieven genomen zoals het informeren van (nieuwe) inwoners over de landbouwwerkzaamheden, het promoten van streekproducten, het begeleiden van landbouwers die aan de slag willen met korte keten. Zo werd bijvoorbeeld de coöperatie Wapicowp opgezet om een de lokale vermarkting van vlees te faciliteren.

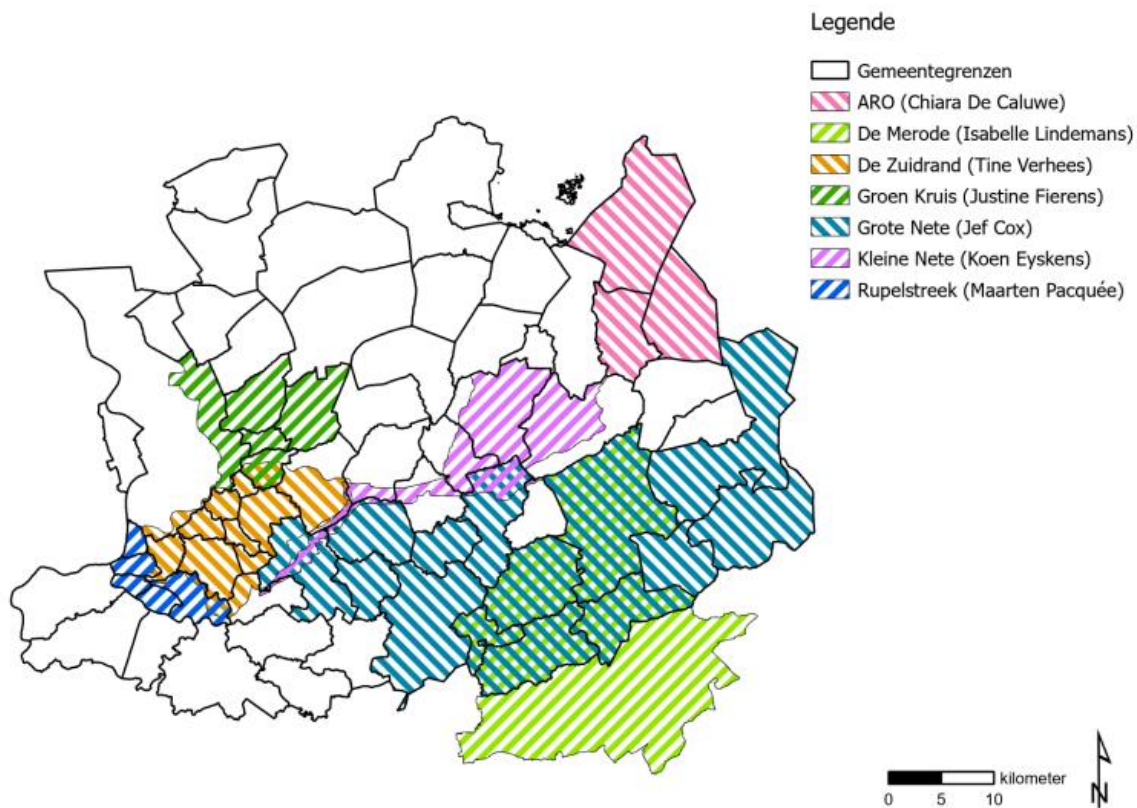
Wapicowp is een coöperatie van 27 lokale landbouwers die een snijzaal uitbaten in het gemeentelijke slachthuis van Ath. Door de inzet van enkele gespecialiseerde slaggers kan het lokale vlees van een zeventigtal producenten hoogwaardig vermarkt worden. PNPC ondersteunde de opstart van de coöperatie en zoekt nu ook mee naar oplossingen om het verlieslatende slachthuis open te houden.

ILVO inspireerde de groep gedurende de dag met korte presentaties over de Routeplanner Melkvee, grenspark Groot Saeftinge en publieke gronden.

## 2 Introductie

### 2.1 Onze landbouw staat voor grote uitdagingen

In de provincie Antwerpen en in het bijzonder in de Kempen waar de gebiedsgerichte projecten Kleine Nete, Grote Nete en Landschapspark de Merode worden uitgevoerd, staat de landbouw onder grote druk.



Figuur 1 - kaart met aanduiding van de gebiedsprogramma's Kleine Nete, Grote Nete en landschapspark De Merode.

Eenzijds zijn er diverse externe uitdagingen zoals vernattingsprojecten, habitatrichtlijngebieden, ecologische verbindingen, bijkomende natuur en bossen, zonevreemd ruimtegebruik van het landbouwgebied, hermeandering van beken en rivieren, ... Hoewel deze op lange termijn zelfs voordelig kunnen zijn voor de landbouwsector, zijn ze dat op korte termijn op individueel bedrijfsniveau niet.

Daarnaast staat de sector ook voor andere uitdagingen. De prijzen voor heel wat producten zijn te laag, waardoor er amper een verdienmodel is. Bovendien zorgt de klimaatverandering voor heel wat kopzorgen. Lange warme, droge periodes en koude, natte periodes zijn onvoorspelbaar geworden en brengen de productie in gevaar. Het verlagen van broeikasgas- en andere emissies is een goede zaak, maar vaak moeilijk te combineren met de kleine ruimte voor investeringen.

'Er is nood aan andere landbouw', 'andere bedrijfsmodellen zijn mogelijk', zijn veelgehoorde uitspraken. Maar hoe ziet die andere landbouw er dan uit? En hoe krijg je zo'n ander bedrijfsmodel rendabel? Niet te vergeten: hoe neem je de boeren mee in die transitie. Dat zijn veel vragen waarop vandaag geen antwoord is.

Via dialoog met de onderzoekers van het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek ontstond het idee om een excursie naar het Parc Naturel du Pays des Collines te organiseren. Een excursie biedt niet alleen de mogelijkheid om te leren van anderen, maar ook de mogelijkheid om gedurende een hele dag van gedachten te wisselen.

## **2.2 Deelnemers**

Daar wel drie gebiedscoalities betrokken werden zouden we een bus inleggen om 40 deelnemers mee te nemen naar het Pays des Collines. De bus zat vol met een divers publiek. Naast gouverneur Cathy Berx, gedeputeerden Kathleen Helsen en Jan De Haes (provincie Antwerpen) mochten we vertegenwoordigers verwelkomen van Boerenbond, provincie Antwerpen (diensten Landbouw, Integraal Waterbeleid, Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid en Hooibeekhoeve), Boerennatuur Vlaanderen, RURANT, Regionale Landschappen, gemeenten, Agentschap Landbouw en Zeevisserij, Grenspark Kalmthoutse Heide, Antwerp Zoo Foundation, Vlaamse Milieumaatschappij, Vlaamse Landmaatschappij en landbouwadviseurs.

## **2.3 Organisatie**

De organisatie van deze studiereis was groepswerk.

Provincie Antwerpen, de diensten van de gouverneur en Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete stonden in voor de communicatie naar de deelnemers en het opstellen en bewaken van de doelstellingen van de excursie.

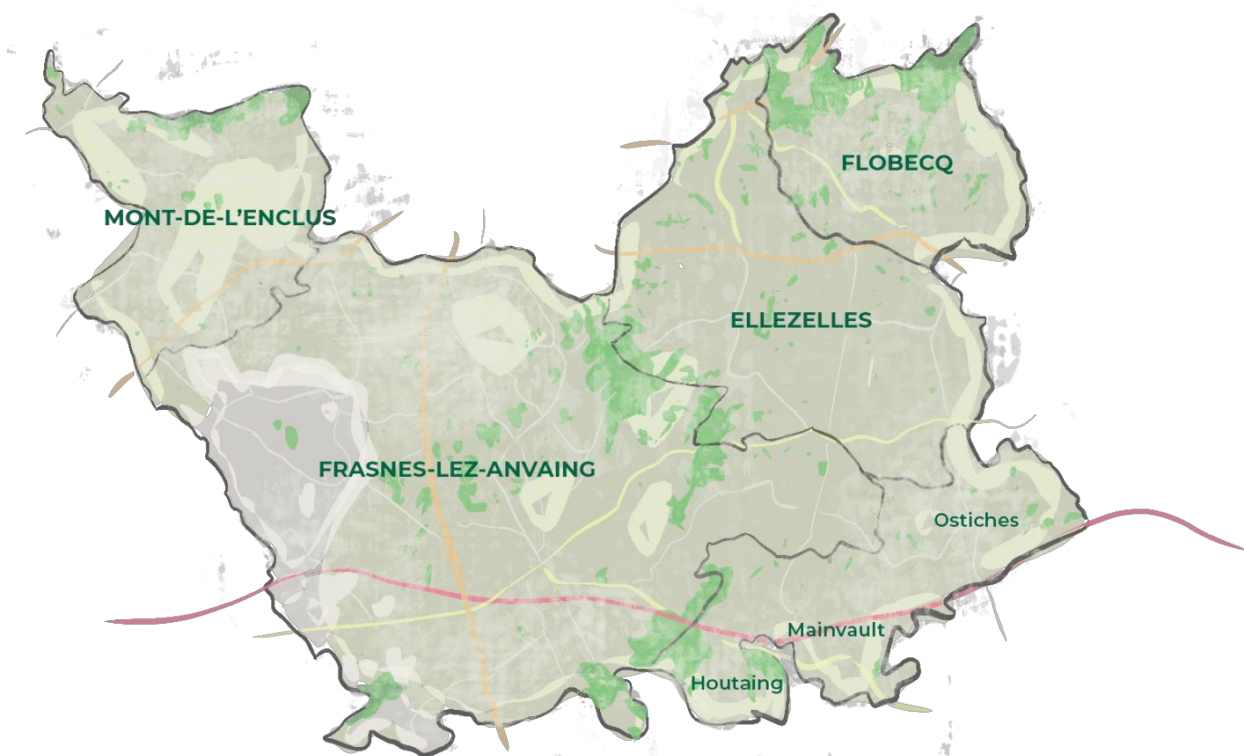
Instituut voor Landbouw-, Visserij-, en Voedingsonderzoek stelde samen met Parc Naturel du Pays des Collines het hele programma zowel organisatorisch als inhoudelijk samen.

### 3 Waarom naar Pays des Collines?

*Door Hans Vandermaelen, ILVO*

In Vlaanderen, maar ook daarbuiten, duikt regelmatig de vraag op hoe individuele (landbouw)bedrijven meegenomen kunnen worden in grote transitievraagstukken. Er is geen grote traditie van gebiedsgericht landbouwbeleid in Vlaanderen, daarom is het onderzoek bij ILVO lopende. ILVO focust zich daarbij op het betrekken van boeren bij gebiedsgerichte programma's en transitievraagstukken en de instrumenten die daarvoor ingeschakeld kunnen worden.

Er zijn grote verschillen tussen de Kempen en Pays de Collines: een andere landbouw, een andere bevolkingsdichtheid, een andere bodem, een ander reliëf. Toch is Pays des Collines (PNPC) wel een goed voorbeeld van hoe landbouwers worden meegenomen in een regionale transitie. PNPC ontwikkelde een constructieve relatie met de landbouwsector. Er werden bijvoorbeeld groepen opgericht om landbouwers bij de werking te betrekken. Het aantal landbouwers dat deelneemt aan deze groepen blijft ook nog steeds toenemen.



*Figuur 2 - de gemeenten van het Parc Naturel du Pays des Collines. Houtaing, Mainvault en Ostiches zijn dorpen van de gemeente Ath.*

## 4 Parc Naturel du Pays des Collines

### 4.1 Context van het Parc Naturel

*Door Baptiste Hottekiet, PNPC*

*Presentatie: bijlage 1*

#### 4.1.1 PN's in Wallonië

Er zijn in Wallonië 13 'parcs naturel' welke verenigd zijn in één federatie. Een PN is minimaal 10.000 hectare groot. De missie is vastgelegd in een decreet (1985, gewijzigd op 3 juli 2008) en bestaat uit

drie basisopdrachten

- Bescherming, beheer en valorisatie van het natuurlijk patrimonium
- Economische ontwikkeling en plattelandsontwikkeling
- Landschaps- en landgebruiksplanning

drie transversale opdrachten

- Educatie (publieksactiviteiten, onderwijzen en informeren)
- Innovatie en experimenteren
- Samenwerking en partnerschap

Een PN vormt een levendig gebied met economische activiteiten en inwoners. Inwoners worden betrokken bij de werking van het park. Het is geen natuurreserveaat (reserve naturelle).

Het PNPC werd opgericht in 1997 en omvat 5 gemeenten (Ellezelles, Flobecq, Frasnes-les-Anvaing, Mont-de-l'Enclus en (3 dorpen van) Ath (Ostiches, Mainvault en Houtaing)). De totale oppervlakte bedraagt 23.327ha en er wonen 28.000 mensen (116 inwoners/km<sup>2</sup>).

PNPC is ontstaan uit folklore (heksen, reuzen) en het typische landschap, het heeft dus een regionale voorgeschiedenis en is geen institutionele creatie.

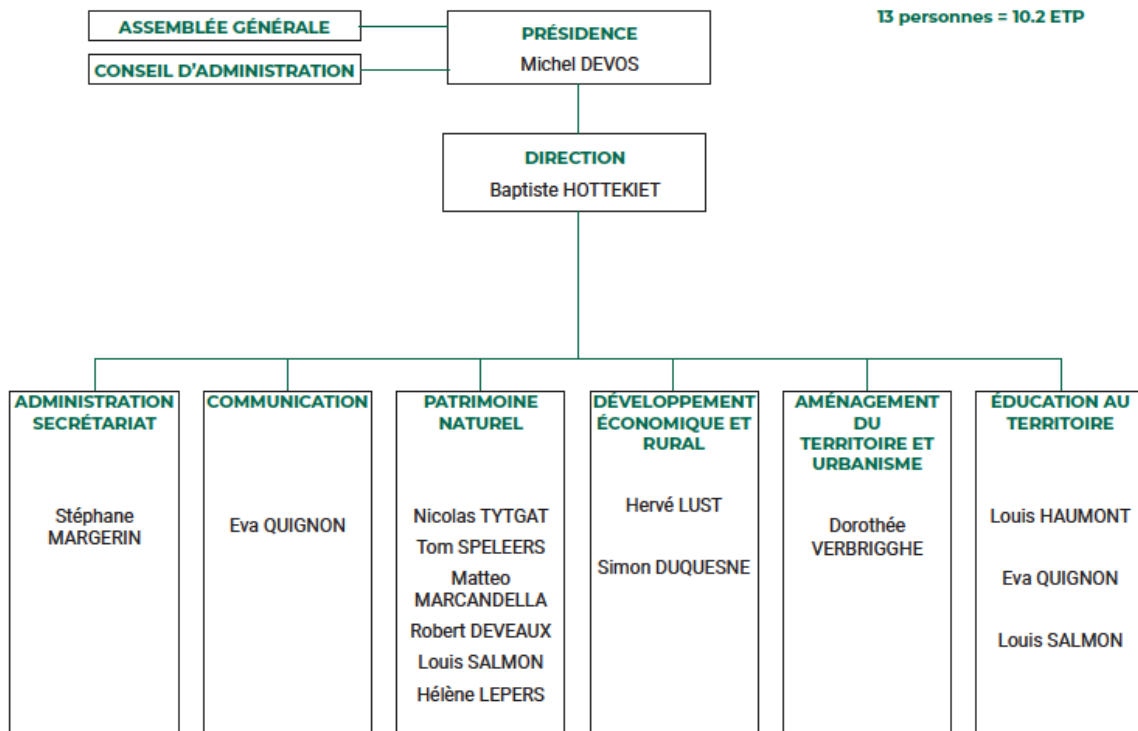
In het begin was er een sterke tegenstand vanuit de landbouwsector. De naam 'parc naturel' lijkt de focus op natuur te leggen, wat meteen voor wantrouwen zorgde. Er moest steeds uitgelegd worden dat focus van het PN niet op natuur ligt, maar dat de doelstellingen veel breder zijn.



### 4.1.2 Organisatie van PNPC

Het PNPC telt vandaag 13 medewerkers.

## ORGANIGRAMME



Figuur 3 – organigram van PNPC

Het PN maakt een beheerplan op voor 10 jaar. Dit beheerplan omvat strategische en operationele doelstellingen op basis van de 6 pijlers zoals voorzien in het decreet. Deze doelstellingen worden op hun beurt vertaald naar projecten en acties. Na 5 en na 10 jaar is een evaluatie van het beheerplan voorzien. Het beheerplan wordt goedgekeurd door de algemene vergadering en door de bevoegde minister.

Het beheerplan wordt geoperationaliseerd in een jaarlijks strategisch plan dat de projecten en acties bevat die dat jaar worden uitgevoerd. Dit plan bevat steeds een goede mix van projecten en acties. Het strategisch plan wordt goedgekeurd door de algemene vergadering en een functionaris van het Waals gewest.

Jaarlijks wordt ook een activiteitenverslag opgemaakt dat de resultaten beschrijft. Ook dit verslag wordt goedgekeurd door de algemene vergadering en een functionaris van het Waals Gewest.

De algemene vergadering van PNPC komt tweemaal per jaar samen en bestaat uit 29 publieke vertegenwoordigers en 23 private. De publieke vertegenwoordigers zijn:

- 5 vertegenwoordigers per gemeente (= 25 personen)
- 2 vertegenwoordigers van de provincie
- 2 vertegenwoordigers van de 'Pouvoir Organisateur' (intercommunale **IDETA**)

De 23 private vertegenwoordigers bestaan uit:

- 10 organisaties met elk twee vertegenwoordigers (waaronder landbouworganisatie Fugea)
- 3 landbouwers

Het bestuursorgaan komt ongeveer 8 keer per jaar samen en bestaat uit 6 publieke vertegenwoordigers (de 5 gemeenten en de Pouvoir Organisateur) en 6 private vertegenwoordigers. De voorzitter van zowel de algemene vergadering als het bestuursorgaan is een vertegenwoordiger van de Pouvoir Organisateur.

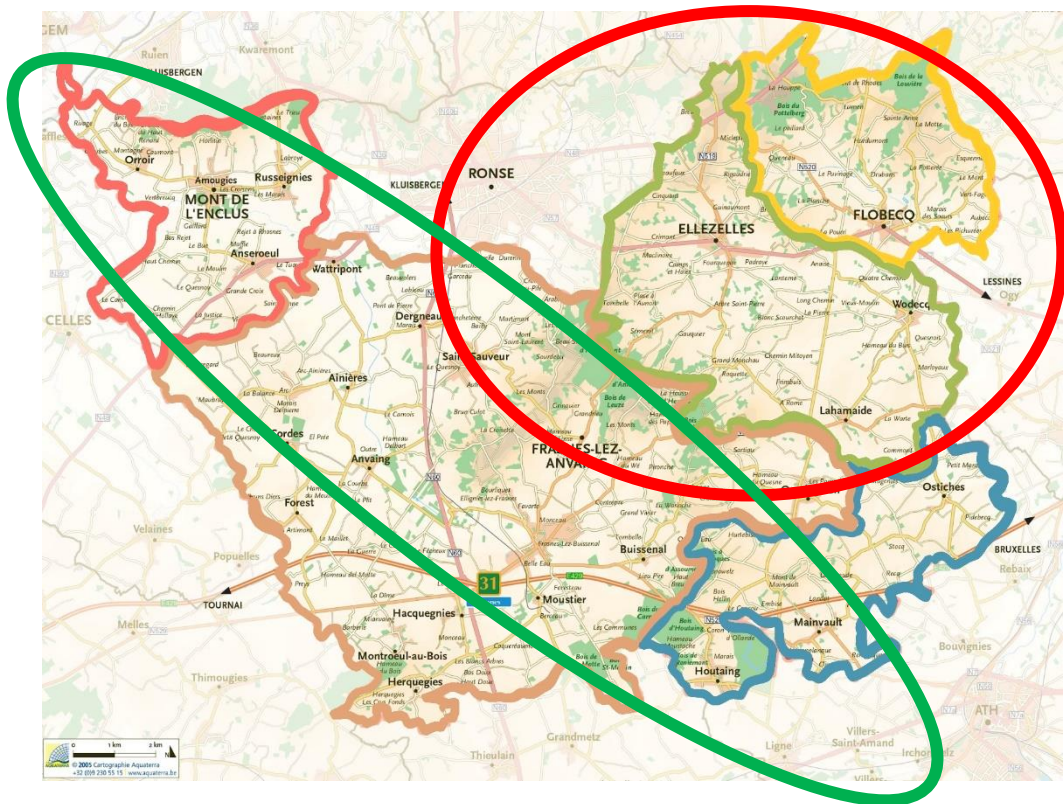
Om voeling met de lokale gemeenschap te houden, wordt er zowel bij het begin als halverwege de gemeentelijke legislatuur een ontmoeting georganiseerd.

#### **4.1.3 Landbouw in PNPC**

Van de 23.300 hectare die het gebied telt is ongeveer 65% in landbouwgebruik. Er zijn ongeveer 400 landbouwbedrijven, waarvan de grote meerderheid (70%) gemengde bedrijven zijn. Deze bedrijven hebben zowel een akkerbouw tak als een veeteelttak (polyculture-élevage). Deze keuze voor gemengde bedrijven is een gevolg van het reliëf. Bepaalde percelen zijn niet geschikt voor akkerbouw, maar kunnen wel gebruikt worden als grasland voor begrazing.

De belangrijkste teelten zijn granen (29%), permanent grasland (23%), voedermaïs (13%), suikerbieten (12%) en aardappelen (10%). De meerderheid van de bedrijven (70%) bewerkt minder dan 50 hectaren. De landbouwbedrijven verschaffen werk aan 750 personen.

PNPC kan opgedeeld worden in twee gebieden met verschillende eigenschappen.



Figuur 4 - overzichtkaart van het PNPC met aanduiding van de twee landbouwregio's.

Het oostelijke gebied (rood op de kaart) is zeer heuvelachtig met veel natte graslanden, waterlopen en heggen. De landbouwbedrijven zijn eerder klein en zijn bijna allemaal van het type polyculture-élevage. De percelen zijn kleinschalig en versnipperd, er vonden geen ruilverkavelingen plaats. Er zijn weinig industriële teelten gezien de zwaardere gronden; de focus ligt op voedergewassen.

Het zuid-westelijke gebied (groen op de kaart) heeft een open landschap met minder zware gronden (zandleem). De landbouwbedrijven zijn er groter. Naast polyculture-élevage zijn er ook bedrijven met enkel akkerbouwteelten. In dit gebied hebben ruilverkavelingen plaatsgevonden. Er zijn industriële teelten in dit gebied (groenten, aardappelen). Erosie is hier een belangrijk aandachtspunt.

De belangrijkste uitdagingen voor landbouw in PNPC zijn:

- Erosie
- Verlies van organisch materiaal in de bodems
- Behoud van een duurzame landbouw (economisch leefbaar, sociaal aanvaardbaar en ecologisch verantwoord)
- Aanpassing aan de klimaatverandering
- Nood aan nieuwe marketing- en valorisatiekanalen
- Onderhoud van de infrastructuur
- Vervreemding van de landbouwsector
- Bedrijfsoverdracht

#### **4.1.4 Vraag en antwoord: wat zijn de grote uitdagingen om een organisatie als PNPC op te zetten?**

PNPC bestaat 25 jaar. De eerste 5 jaren gingen vooral veel aandacht naar folklore en cultuur, nadien werd de landbouwwerking uitgebouwd. Verandering kost dus tijd, want waar PNPC nu staat is een proces van 20 jaar. Er wordt permanent naar financieringskanalen gezocht (LEADER, Interreg, regionale financiering, ...). Het is echter belangrijk om daarnaast een goede basisfinanciering te hebben en voldoende mensen ter beschikking te hebben. Het personeelsbestand van PNPC steeg de afgelopen jaren van 5 naar 13 medewerkers. Het betrekken van landbouwers bij de werking van het PN is essentieel. De onderwerpen die met de landbouwers worden besproken, worden ook door hen zelf aangereikt. Tenslotte is het belangrijk om te starten met een duidelijke visie.

## **4.2 Samenwerking met landbouwers in functie van agro-ecologische praktijken**

*Door Hervée Lust, PNPC*

*Presentatie: bijlage 1*

### **4.2.1 De eerste stap: vertrouwen**

Om in dialoog te kunnen gaan met de landbouwsector moet in de eerste plaats een relatie van vertrouwen worden opgebouwd met de landbouwers. Zonder vertrouwen is verandering onmogelijk. Het vertrouwen is de basis van het partnerschap. Om dit vertrouwen op te bouwen moet voldaan worden aan een aantal basisprincipes:

- Dezelfde landbouwtaal spreken. Wie op een landbouwbedrijf komt vanuit PNPC moet kunnen meepraten met de boeren over de invloed van het weer op de gewassen, de bodem, de melkprijs, ...
- Meegaan in hun transitie door hen administratieve ondersteuning en raad te geven, een dienstverlening aan te bieden en materieel uit te lenen én door te tonen dat ecologie en economie kunnen gecombineerd worden.
- Regelmatig samenkomsten organiseren en contact op lange termijn behouden.
- Hun werk kennen, hun moeilijkheden kennen en luisteren.
- Een intermediair zijn en een facilitator om bepaalde problemen op te lossen. Het PN moet een plaats zijn voor uitwisseling en debat. Het PN kan een globale en neutrale visie uitwerken om uitdagingen aan te gaan (bv. erosie).
- Een partner en expert zijn om gemeentelijke plannen en plattelandsontwikkelingsplannen uit te werken.
- Betrekken van de landbouwers in beslissingsprocessen en de projecten van het PN.

### **4.2.2 De tweede stap: een win-win partnerschap opbouwen op lange termijn**

Voorbeelden van een aantal projecten:

Meer dan 100 landbouwers nemen deel aan de groep 'gras en voederautonomie'. Doel is om minder afhankelijk te zijn van externe voeders en daarnaast ook de (beschermde) graslanden te behouden en te valoriseren. De groep komt meerdere

keren per jaar samen om de graslanden te bekijken en om praktische tips uit te wisselen.

De regio fungeert ook als 'proefcentrum'. Nieuwe gewassen (eiwitgewassen, sorghum, ...) worden eerst uitgetest bij een beperkte groep van landbouwers. Geïnteresseerde landbouwers worden uitgenodigd op proefveldbezoeken. De proeven worden wetenschappelijk opgevolgd. Op de proefveldbezoeken kunnen ook de landbouwers onderling kennis uitwisselen.

Communicatie met de landbouwers is belangrijk. Er wordt 1 keer per week een 'flash info' verstuurd via Whatsapp, mail en Facebook met een update over de groei van het gras. Hierbij worden ook praktische tips meegegeven voor het beter valoriseren van het grasland in functie van de weersomstandigheden.

Er worden jaarlijks 12 technische fiches (1 per maand) opgemaakt en verstuurd via e-mail. Papieren versies zijn verkrijgbaar op vraag.

Het PNPC organiseert vormingen, conferenties en studiedagen over bodem- en waterbeheer voor landbouwers. Er is een hoge interesse van de landbouwers om deze studiemomenten bij te wonen. Beter gevormde landbouwers leidt tot betere landbouwpraktijken en dus een betere bescherming van water en bodem.

In het kader van bodembeheer wordt ook ingezet op het verhogen van het organische stofgehalte van de bodems. Een hoger organisch stofgehalte draagt bij aan minder erosie, betere plantengroei, minder ziekte- en plaagdruk (en dus ook minder pesticiden) en een betere bodemgezondheid. Hiertoe worden regelmatig bodemstalen genomen bij landbouwers. Bij een 50-tal landbouwers gebeurt dit 2 maal per jaar. De landbouwers dragen zelf de kosten van deze analyse. Om snel een bodemprofiel te nemen, wordt soms ook met een werktuig een stuk grond opgetild. Het PNPC beschikt ook over twee penetrometers om de bodemverdichting te meten (later gedemonstreerd tijdens het terreinbezoek), die kunnen worden uitgeleend aan landbouwers.

Het aanleggen van groene en blauwe infrastructuren in het landbouwgebied wordt gestimuleerd. Deze dragen immers bij aan de biodiversiteit, maar ook aan het imago van de landbouwsector. Bovendien kunnen deze ook voor de landbouwers directe voordelen opleveren zoals valorisatie van fruit, schaduw voor vee, reductie van de windsnelheid, bron van organische stof, ... Bij het aanleggen van deze structuren wordt steeds getracht om verschillende doelstellingen aan elkaar te koppelen. Zo werd er bijvoorbeeld ook een weidepomp (voor vee) gekoppeld aan een poel (hoge ecologische waarde).

#### **4.2.3 Vraag en antwoord**

De landbouwers ontvangen gratis bedrijfsspecifiek advies. Indien er analyses worden gedaan, dan zijn deze wel voor rekening voor de landbouwers tenzij het gaat om proefprojecten.

De begeleiders zijn allemaal agronomen (landbouwkundigen). De staf van PNPC telt er 7 (op 13 personeelsleden). Deze medewerkers volgen zelf ook regelmatig opleiding om bij te blijven bij de nieuwste evoluties.

Op de vraag of ook de landbouworganisaties worden betrokken bij de opleidingen, daar deze in Vlaanderen zelf sterk inzetten op opleiding, wordt geantwoord dat de landbouworganisatie Fugea vertegenwoordigd is in de algemene vergadering en het bestuursorgaan van PNPC. Fugea is ook partner bij verschillende projecten. Daarnaast zijn er ook regelmatig contacten met NATAGRIWAL.

Er wordt gevraagd welke mest gebruikt wordt. De meeste landbouwers gebruiken stalmest en minder drijfmest. Er wordt opgemerkt dat in deze regio ook meer graan geteeld wordt, waardoor ook meer stro beschikbaar is.

Een deelnemer stelt vast dat PNPC sterk inzet op vrijwillige maatregelen, maar vraagt zich af of er daarbij soms ook conflicten ontstaan met regelgeving. PNPC beaamt dat dat zo is, zo moeten wintergewassen op het veld blijven staan tot 15 februari terwijl dat landbouwkundig niet altijd de goede keuze is voor de bodemkwaliteit. PNPC benadrukt ook dat het een keuze is om niet alle vormen van landbouw toe te staan in het gebied. Hiertoe geeft PNPC (niet-bindende) adviezen bij vergunningen, het is daarna een politieke keuze om een bepaalde vergunning al dan niet toe te staan. PNPC benadrukt dat ze zelf geen bijkomende regelgeving maken en ook geen handhavende bevoegdheid hebben.

#### **4.2.4 Conclusie ILVO**

In deze regio wordt een zeer groot register van maatregelen opengetrokken om boeren op een niet-dwingende manier te overtuigen. Communicatie is hierbij een speerpunt, de wekelijkse nieuwsberichten over gras zijn bijvoorbeeld opvallend. Er gaan ook veel inspanningen naar het stimuleren van dialoog tussen boeren. Tenslotte zijn er ook linken naar onderzoek en wetenschap via de proefvelden en de analyses.

### **4.3 ILVO: Grenspark Groot Saeftinge**

*Door Hans Vandermaelen, ILVO*

*Presentatie: bijlage 2*

ILVO presenteert het grenspark Groot Saeftinge, een project waarbij zij betrokken zijn. Het grenspark is opgericht om een duurzame, geïntegreerde visie op haven, landbouw en natuur uit te werken en uit te voeren.

Wat landbouw betreft wordt onder meer getracht om het bodemleven te verbeteren door teeltrotaties, verminderde grondbewerking en slimme, organische bemesting.

De organische bemesting kan onder meer via compost. Compost is een dure bemestingsvorm indien landbouwers zelf machines en grondstoffen moeten aankopen. Door samenwerking kan de kostprijs gedrukt worden. Machines kunnen gezamenlijk aangekocht worden en biomassa kan verkregen worden door samen te werken met de publieke sector die vaak over biomassa beschikt.

## 4.4 ILVO: publieke gronden

*Door Hans Vandermaelen, ILVO*

*Presentatie: bijlage 2*

ILVO maakte een studie naar de publieke gronden in Oost-Vlaanderen. De vaststelling is dat er in Oost-Vlaanderen zeer grote oppervlakken landbouwgrond in eigendom zijn van gemeenten (en OCMW's) en kerkfabrieken. Een voorbeeld uit stad Gent toont dat deze publieke gronden een hefboom voor transitie kunnen zijn.

De stad Gent deed recent **een oproep** om een goed voorstel te doen voor het beheer van 5 hectare publieke landbouwgronden. Het voorstel moest passen binnen de landbouwvisie van de stad. De grond werd gegund aan een gangbare melkveehouder die de bijkomende gronden wil gebruiken om aan de slag te gaan met kruidenrijk grasland. Hij kon dit niet doen binnen zijn bestaand areaal van 50ha, maar wil bij gunstige resultaten, het kruidenrijk grasland uitbreiden naar zijn volledige areaal.

Op 19 september 2024 presenteert ILVO de cijfers van publiek grondbezit voor heel Vlaanderen.

## 4.5 Inzetten op de relatie tussen landbouwers en burens / consumenten

*Door Simon Duquesne, PNPC*

*Presentatie: bijlage 1*

PNPC zet aan de hand van verschillende projecten in op het verbeteren van de relatie tussen landbouwers en inwoners.

Via het project 'mon voisin l'agriculteur' worden inwoners geïnformeerd over de landbouw die in hun buurt plaatsvindt. Dat gebeurt via stages, bedrijfsbezoeken en zelfs een kalender waarop belangrijke gebeurtenissen worden aangegeven. Daarnaast wordt ook 'sociale landbouw', vergelijkbaar met onze zorgboerderijen, aangemoedigd bij landbouwers.

De streekproducten worden ook ingezet om de relatie tussen consumenten en producenten te verbeteren. Voorbeelden hiervan zijn Collinaria, een voedingsfestival, boerenmarkten, promotie-evenementen, brochures met producenten, facebook, de Recymobile (een aanhangwagen die verbouwd is tot kraam) die ter beschikking wordt gesteld, ...

PNPC begeleidt landbouwers die aan de slag willen met korte keten. Zo werd bijvoorbeeld de coöperatie Wapicowp opgezet (zie verder). Landbouwers kunnen ook ondersteuning krijgen bij de ontwikkeling van verbredingsactiviteiten zoals hoevewinkels, hoevetoerisme, ... Hierbij worden landbouwers geïnformeerd over sanitaire regels, verkoopsregels, het label 'prix juste producteur', ... via onder meer studiereizen.

De regio had historisch al veel lokale producenten, maar er is de laatste jaren nog een stijging. De klanten zijn lokale inwoners, maar ook toeristen zijn een belangrijke

doelgroep. Er wordt ook getracht om gemeenschapsvoorzieningen (scholen, woonzorgcentra, gemeenten, ...) te bereiken, maar de concurrentie met andere leveranciers is moeilijk gezien de wet op de overheidsopdrachten. Via creatieve criteria (bv. de producent moet jaarlijks een presentatie komen geven) wordt getracht om de lokale producenten toch een kans te geven.

PNPC bevordert ook samenwerking tussen producenten. Grotere afnemers, zoals de gemeenschapsvoorzieningen, hebben nood aan grotere hoeveelheden. Kleinere ondernemers kunnen deze vaak niet leveren, maar via samenwerking lukt het soms wel.

Aangezien kennis leidt tot een betere bescherming van het platteland, krijgt ook educatie de nodige aandacht. Doelgroepen zijn zowel scholen als het grote publiek. PNPc stelt kits ter beschikking (bodem, wie eet wat?), organiseert evenementen (theater, debat, films) en plaatst banners met informatie.

Met het project 'et si on taill'haies' kunnen zowel landbouwers als particulieren beroep doen op het mechanisch snoeien van hagen. Het onderhoud van hagen is vaak een rem op het aanplanten ervan. Binnen het project wordt ook de valorisatie van het snoeisel onderzocht.

Tenslotte werd ook een memorandum over duurzame voeding en voedselsystemen opgemaakt.



Figuur 5 - toelichting door Simon Duquesne



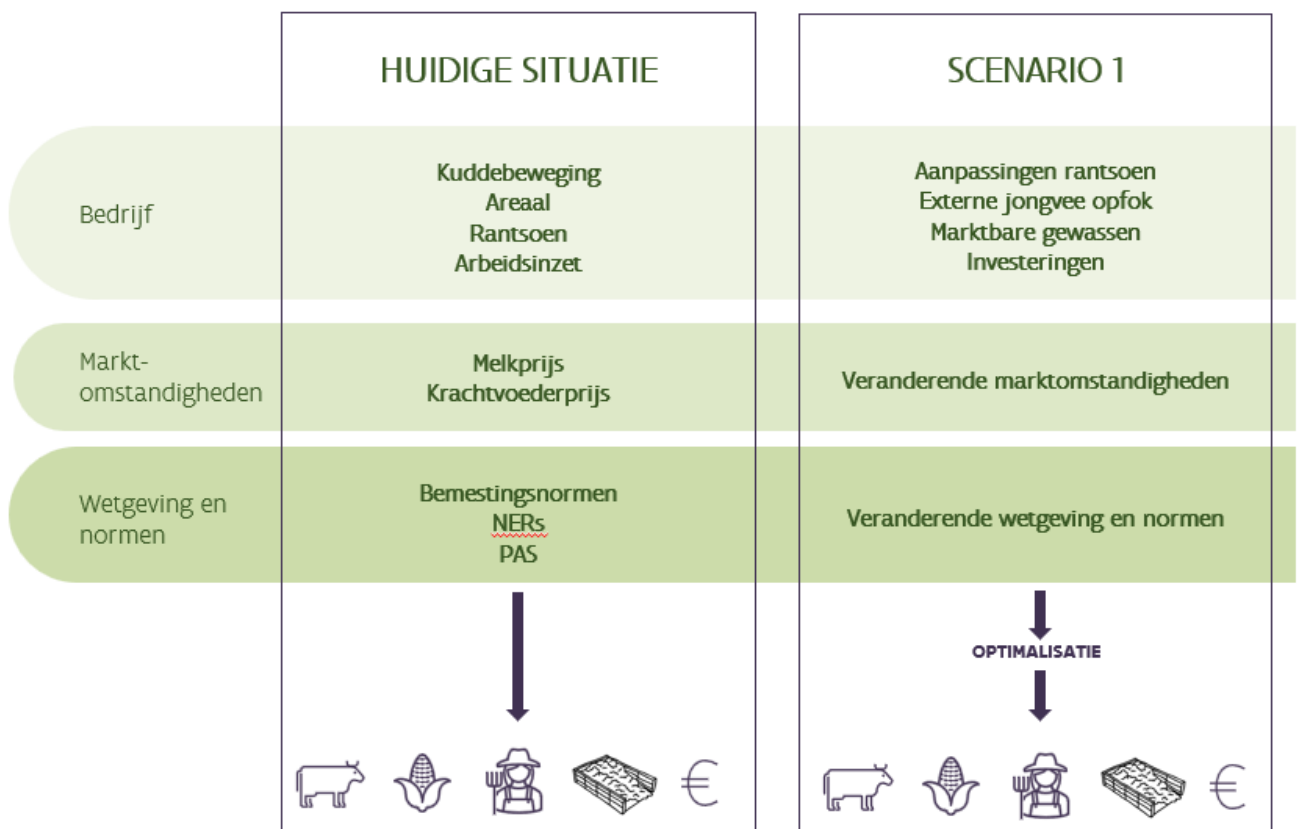
## 4.6 ILVO: Routeplanner Melkvee

Door Jan Verhaeghe, ILVO

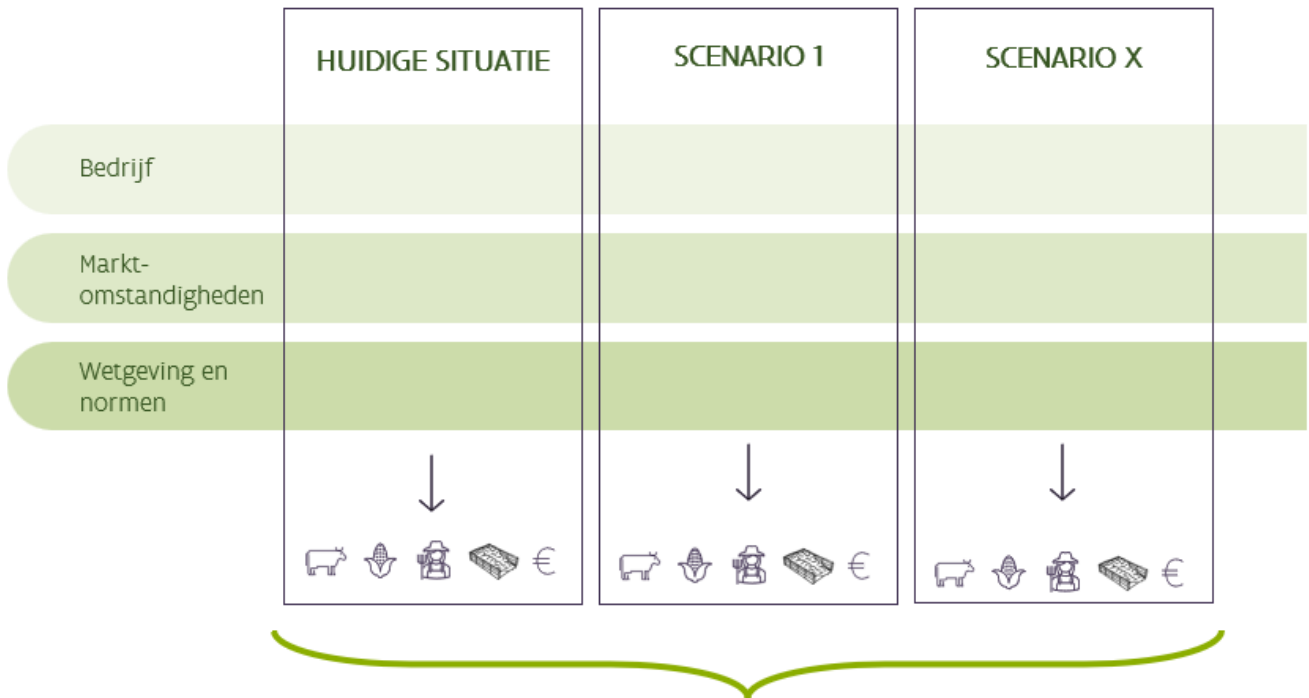
Presentatie: bijlage 3

Routeplanner Melkvee is een wetenschappelijk gefundeerde en gebruiksvriendelijke tool die strategische beslissingen van de melkveehouder, op maat van het bedrijf, economisch beter onderbouwt.

In een eerste stap wordt de huidige situatie gedetailleerd in kaart gebracht, zowel op het gebied van bedrijfsvoering (kuddebeweging, areaal, arbeidsinzet, ...) als marktomstandigheden (melkprijs, krachtvoederprijzen, ...) als wetgeving en normen (bemestingsnormen, NERs, PAS, ...).



Vervolgens kan om het even welk aspect van de bedrijfsvoering aangepast worden (scenario). De tool berekent dan welke keuzes resulteren in het meest optimale economische saldo en berekent ook het effect van die keuzes op elk aspect van het bedrijf (kuddebeweging, teelten en rantsoenen, arbeid, mestbalans en economische balans).



## Scenario's vergelijken

Verschillende opties kunnen afgewogen worden tegenover elkaar. Door deze verschillende scenario's met elkaar te vergelijken, kan de melkveehouder een weloverwogen beslissing nemen. De Routeplanner Melkvee wordt gerealiseerd in het kader van een VLAIO-LA traject, in samenwerking met Boerenbond, Inagro en De Hooibeekhoeve en zal eind maart 2025 gelanceerd worden. De tool is momenteel enkel beschikbaar voor de projectpartners en de cofinanciers. Simulaties met meerdere scenario's zijn reeds gedaan voor meer dan 200 bedrijven. Wie geïnteresseerd is in een doorrekening (of een demo), kan zich [hier](#) aanmelden.

### 4.7 Le programme de Gestion Durable de l'Azote en Wallonie (PGDA)

*Door Laurence Detournay, Protect eau.*

*presentatie: bijlage 4*

## 5 Lunch met lokale producten

In de lunch werden volgende lokale producten verwerkt:

In de broodjes:

- Broodjes van la 'Boulangerie des Collines', Ellezelles
- Verse kaas en ham van 'la Ferme Fourdin/Rasneur' te Mainvault
- Kip van 'Au poulet de Mainvault'

In de quiches:

- Geitenkaas van 'Bergerie des Collines' te Oeudeghien
- Groenten en garnituur van boerderij 'Le Buisson' (Oeudeghien) en 'Cense du Moulin' (Houtaing)

In de muffins (na het bedrijfsbezoek in de namiddag):

- Eieren van 'oeufs des Collines' te Anvaing
- Bloem van 'Delmée' te Ostiches
- Fruit van 'Pom d'happy' te Ellezelles



*Figuur 6 - sfeerbeeld van de lunch met lokale producten*

## 6 Terreinbezoek Wapicowp

*Door Simon Duquesne en Baptiste Hottekiet, PNPC en Joël Pardons, Wapicowp*

*Bedrijfsfiche: bijlage 5*

Wapicowp is een coöperatie van 27 landbouwers die werd opgericht voor valorisatie van vlees. De coöperatie baat een snijzaal uit in de gebouwen van het gemeentelijk slachthuis van Ath. Ze stelt 3 à 4 slaggers en 2 verpakkers te werk en verwerkt producten van een 70-tal veehouders.

Het slachthuis van Ath is één van de drie gemeentelijke slachthuizen in Wallonië. Dit slachthuis heeft de mogelijkheid om een grote diversiteit aan dieren (schapen, runderen, varkens, ook buiten de klassieke formaten en rassen) te slachten. Ook particulieren en veehouders met kleine hoeveelheden dieren kunnen hier terecht. Het slachthuis heeft 3 snijzalen, waarvan er één vrij was.

Wapicowp werd gesticht door 8 landbouwers als een coöperatie zonder winstoogmerk. Dat wil zeggen dat de winst van de coöperatie opnieuw geïnvesteerd wordt. Na de oprichting werd de coöperatie opengesteld voor alle landbouwers van de ruime omgeving. Op de infosessie waren 50 à 60 veehouders aanwezig, uiteindelijk traden er in totaal 27 toe tot de coöperatie.

Om toe te treden betaalden de B-leden (de later toegetreden leden) 2500 euro, de A-leden (de oprichters) betaalden daarnaast ook nog 2000 euro (in totaal 4500 euro). Via het Waals gewest kunnen landbouwers die toetreden tot een coöperatie een subsidie van 2000 euro krijgen. De leden krijgen voorrang bij de reservatie van de snijzaal en krijgen een lager tarief dan de andere gebruikers (in totaal een 70-tal). De coöperanten komen ongeveer elke 2 maanden samen voor overleg en om beslissingen te nemen.

De snijzaal is gelegen in het slachthuis en dus is er een rechtstreekse verbinding tussen slachthuis en snijzaal. In de snijzaal wordt het vlees versneden door professionele slaggers. Ze krijgen een goed loon, want de kwaliteit van het snijwerk is zeer belangrijk voor de valorisatie. De vakkennis van de slaggers is essentieel, ze werken hier immers met zeer diverse producten. De veehouders zijn ofwel aanwezig bij het versnijden, ofwel geven ze op voorhand de instructies voor het versnijden door. Ofwel verpakken zij de versneden stukken vlees zelf, ofwel kunnen ze daar ook de dienstverlening van de coöperatie voor inschakelen. Hiervoor wordt een bijkomende kost aangerekend.



*Figuur 7 - bezoek aan de snijzaal van Wapicowp*

Eén van de coöperanten is een bio-veehouder. De snijzaal is ook biologisch gecertificeerd. Wanneer bio-vlees wordt versneden is een goede planning noodzakelijk om een strikte scheiding te kunnen garanderen.

De traceerbaarheid van het vlees wordt hoog in het vaandel gedragen. Elk pakket dat de snijzaal verlaat is traceerbaar. Het versneden vlees gaat ofwel terug naar de boerderij voor hoeveeverkoop, naar lokale supermarkten en uitzonderlijk ook naar horeca. Horeca beleveren is echter niet evident. De meeste producenten komen met kleine hoeveelheden dieren, wat een divers aanbod oplevert terwijl horeca vaak grote aantallen van één product nodig heeft.

Zowel klanten als producenten zijn tevreden over de kwaliteit van de snijzaal. De snijzaal is op dit moment eigenlijk te klein, er is een wachtlijst van twee tot drie maanden voor het gebruik ervan.

PNPC was noodzakelijk bij de oprichting van de coöperatie. Het PN stond in voor administratie en coördinatie en voerde een haalbaarheidsstudie uit. PNPC heeft deze ondersteuning verleend omdat een goede prijsvorming noodzakelijk is om ook de andere doelstellingen van het parc naturel te kunnen verwezenlijken. Dankzij de snijzaal kunnen heel wat landbouwers hun eigen vlees vermarkten. Zonder de gemeenschappelijke snijzaal zouden ze allemaal zelf moeten investeren in een snijzaal en slagers, wat financieel zo goed als onmogelijk is.



*Figuur 8 - toelichting over de werking en het ontstaan van Wapicowp*

Dé grote uitdaging is het openhouden van het slachthuis. Het slachthuis is verlieslatend en dit verlies wordt momenteel bijgepast door de gemeente Ath. Het werkt echter voor de ruime regio van 23 gemeenten. PNPC onderzoekt mee hoe het slachthuis open gehouden kan worden, het is immers noodzakelijk voor het behoud van de korte keten in de regio. ILVO maakt hierbij de bedenking dat we heel wat publieke (of publiek-private) infrastructuur voorzien zoals wegen, zwembaden, scholen, etc., maar dat dergelijke investeringen in lokale ketens niet de gewoonte zijn.

## 7 Terreinbezoek boerderij Delmée

Door Hervée Lust, PNPC en François en Francis Delmée, landbouwers

Bedrijfsfiche: bijlage 6

Boerderij Delmée is een polyculture-élevage van in totaal 60 hectare waarvan 20 hectare grasland en 40 hectare akkers. Op de akkers worden aardappelen (4 à 5 variëteiten, zowel voor industrie als voor korte keten), granen (onder andere baktarwe en durumtarwe), maïs, cichorei en suikerbiet geteeld. De durumtarwe was vroeger moeilijker te telen, maar door de klimaatverandering en veredeling is het nu wel mogelijk. De granen worden lokaal gemalen in molens die typisch zijn voor deze streek. Aardappelen, bloem en pasta worden op de boerderij en in lokale winkels verkocht. De veeteelt bestaat uit Belgisch witblauw vleesvee. De kalveren blijven gedurende enkele maanden drinken bij de moederdieren.



Figuur 9 - aardappelen bestemd voor verkoop via de korte keten

Delmée is al jaren actief in de landbouwprojecten van het PN en de landbouwer is ook de vertegenwoordiger van Fugea in de algemene vergadering. Het bedrijf participeert in de werkgroep rond grasland.

De landbouwers zijn overtuigd van polyculture-élevage aangezien beide bedrijfstukken elkaar aanvullen. De veeteelt levert de nodige mest voor de akkerbouw. Het is een hoogwaardige grondstof die moeilijk te vervangen is. De (rest)producten van de akkerbouw, onder meer het stro, worden dan weer benut voor het vee. De stalmest is een hoogwaardige bron van bodemkoolstof. Bovendien zijn sommige gronden van het bedrijf ongeschikt als akker, maar wel bruikbaar als grasland.

De landbouwers benadrukken dat verandering tijd vraagt, het gebeurt niet van de ene op de andere dag. PNPC is een belangrijke partner voor hen, aangezien zij de verandering ondersteunen. De kennis en kunde van de agronomen van PNPC wordt gewaardeerd, het zijn mensen met kennis van landbouw én natuur.

Delmée tracht zelfvoorzienend te zijn. Om deze ambitie kracht bij te zetten, experimenteren deze landbouwers ook samen met PNPC. Zo wordt de combinatie van rietzwenkgras (een grassoort die droogteresistent is, maar ook goed natte periodes kan verdragen) met luzerne uitgetest en worden ook proeven met triticale (graan, kruising van rogge en tarwe) aangelegd.

De proef met rietzwenkgras en luzerne werd opgestart in 2022. Het is de bedoeling dat dit perceel 4 à 5 jaar blijft aanliggen. In droge periodes, wat dit jaar nog niet het geval was, zou de luzerne zich sterker ontwikkelen. Luzerne heeft een penwortel, een enkele, dikke hoofdwortel die diep in de grond groeit. Deze diepe wortel stelt de plant in staat om voedingsstoffen en water op grotere diepte aan te spreken.



*Figuur 10 - op zoek naar luzerne*

Op het perceel wordt ook de bodempenetro-meter die PNPC ter beschikking van de landbouwers stelt gedemonstreerd. Met dit instrument kan de weerstand van de bodem gemeten worden. Een dergelijke meting is interessant om bodemcompactie



vast te stellen. Bodemcompactie is immers nefast voor de groei van wortels, waterinfiltratie en beluchting.



*Figuur 11 - demonstratie van de bodempenetro-meter*

## 8 Contactpersonen

### 8.1 ILVO

<https://ilvo.vlaanderen.be/nl>

Alle contactgegevens via <https://ilvo.vlaanderen.be/nl/contact>.

#### **Anna Verhoeve**

ILVO Landbouw & Maatschappij  
ruimtelijk onderzoek, toegang tot grond, gebruiksovereenkomsten, agrarisch en niet-agrarisch gebruik van landbouwgrond

#### **Hans Vandermaelen**

ILVO Landbouw & Maatschappij  
ruimtelijk onderzoek, publieke landbouwgronden

#### **Koen Willekens**

ILVO Plant  
compost, duurzame bodembeheer, biologische en agro-ecologische teeltsystemen, coördinator Proefplatform Agro-ecologie Hansbeke

#### **Dylan Feyaerts**

ILVO Landbouw & Maatschappij  
coördinator LLAEBIO

#### **Jan Verhaeghe**

ILVO Landbouw & Maatschappij  
Softwareontwikkelaar & onderzoeker, Routeplanner Melkvee

#### **Nico Peiren**

ILVO Dier  
emissies en klimaat

#### **Thomas Fontaine**

ILVO Landbouw & Maatschappij  
stagestudent

### 8.2 Parc Naturel du Pays des Collines

<https://www.paysdescollines.be/>

Alle contactgegevens via <https://www.paysdescollines.be/lequipe/>

#### **Baptiste Hottekiet**

Directeur

#### **Hervé Lust**

Economische en plattelandsontwikkeling (développement économique et rural)

#### **Simon Duquesne**

Economische en plattelandsontwikkeling, landbouwdiversificatie (développement économique et rural, diversification agricole)

## 8.3 Provincie Antwerpen

<https://www.provincieantwerpen.be/>

### **Kris Van Nieuwenhove**

dienst Landbouw

diensthoofd (tot 31/08/2023)

[kris.vannieuwenhove@provincieantwerpen.be](mailto:kris.vannieuwenhove@provincieantwerpen.be)

### **Jef De Schutter**

Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete

coördinator Kleine Nete

[jef.deschutter@rlkgn.be](mailto:jef.deschutter@rlkgn.be)

### **Jef Cox**

dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid

gebiedscoördinator Grote Nete

[jef.cox@provincieantwerpen.be](mailto:jef.cox@provincieantwerpen.be)

### **Lies Cambie**

dienst Landbouw

bodem en water, paludicultuur

[lies.cambie@provincieantwerpen.be](mailto:lies.cambie@provincieantwerpen.be)

### **Marlies Caeyers**

dienst Landbouw

energie

[marlies.caeyers@provincieantwerpen.be](mailto:marlies.caeyers@provincieantwerpen.be)

### **Tom Vervoort**

dienst Landbouw

landschapsarchitect, agro-ecologie

[tom.vervoort@provincieantwerpen.be](mailto:tom.vervoort@provincieantwerpen.be)

### **Christel Claes**

dienst Landbouw

ruimte voor landbouw, agrarische- en niet-agrarische herontwikkeling

[christel.claes@provincieantwerpen.be](mailto:christel.claes@provincieantwerpen.be)

## 9 Afkortingen

ILVO	Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek
NERs	NutriëntenEmissieRechten
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PN	Parc Naturel
PNPC	Parc Naturel du Pays des Collines

## **10 Aanvullende informatie**

Na de excursie bezorgde deelnemer Anne-Marie Vangeenberghe, Boerenbond projecten vzw, het **inspiratieboek voedsellandschappen**, opgemaakt in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij.

Bijlage 1



# Transition agroécologique au Parc naturel du Pays des Collines

Délégation flamande - 28 juin 2024

Baptiste HOTTEKIET – Directeur  
[b.hottekiet@pnpc.be](mailto:b.hottekiet@pnpc.be)

Hervé LUST – Développement économique et Rural – Agriculture - [h.lust@pnpc.be](mailto:h.lust@pnpc.be)

Simon Duquesne – Développement économique et Rural – Diversification agricole  
[s.duquesne@pnpc.be](mailto:s.duquesne@pnpc.be)



T. Meunier

ELLEZELLES – FLOBECQ – FRASNES-LEZ-ANVAING –  
MONT DE L'ENCLUS – OSTICHES – MAINVAULT - HOUTAING



# Contexte wallon : 13 Parcs naturels en Wallonie

➤ 9 près de 3 frontières (France, Allemagne, Luxembourg)  
4 au cœur de la Wallonie dont 1 qui touche la Flandre

➤ 13 PN => 1 Fédération des PN de Wallonie

➤ Missions définies via le Décret PN (1985, modifié 2008) :

⇒ Protection, gestion et valorisation du patrimoine naturel

⇒ Développement économique et Rural

⇒ Paysage et Aménagement du territoire

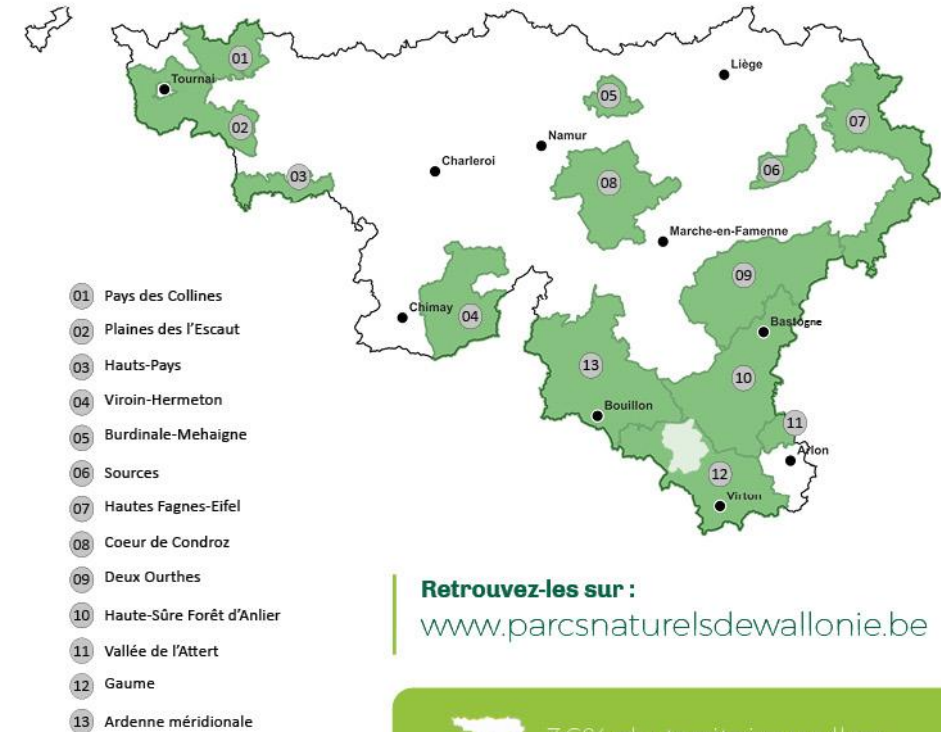
⇒ Education

⇒ Innovation et expérimentation

⇒ Coopérations et partenariat

= territoire vivant préservé avec une activité économique et des habitants.  
Ce n'est pas une réserve naturelle.

## Les Parcs naturels de Wallonie 2024



Retrouvez-les sur :

[www.parcsnaturelsdewallonie.be](http://www.parcsnaturelsdewallonie.be)

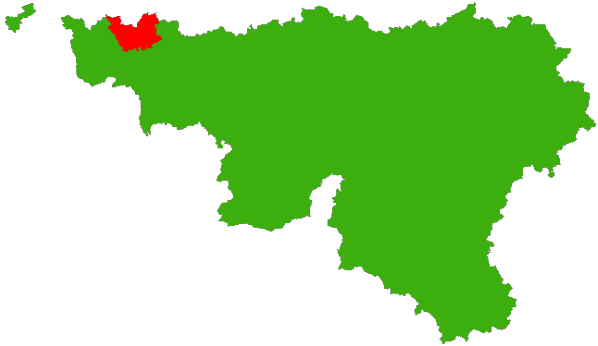
 36% du territoire wallon

 77 Communes

 430.000 habitants



# Parc naturel du Pays des Collines : historique et territoire



**1 identité propre** en Wallonie picarde sur les plans culturel, géomorphologique et paysager

**Date de création** : 1997 => réflexion 70' - Associatif

**5 Communes** :

Ellezelles, Flobecq, Frasnes-lez-Anvaing, Mont-de-l'Enclus et 3 villages d'Ath (Ostiches, Mainvault et Houtaing)

**Superficie** : 23.327 ha

**Nombre d'habitants** : +/- 28.000 (116 hab./km<sup>2</sup>)

**Adresse** : Grandrieu, 15 - 7911 Frasnes-lez-Anvaing

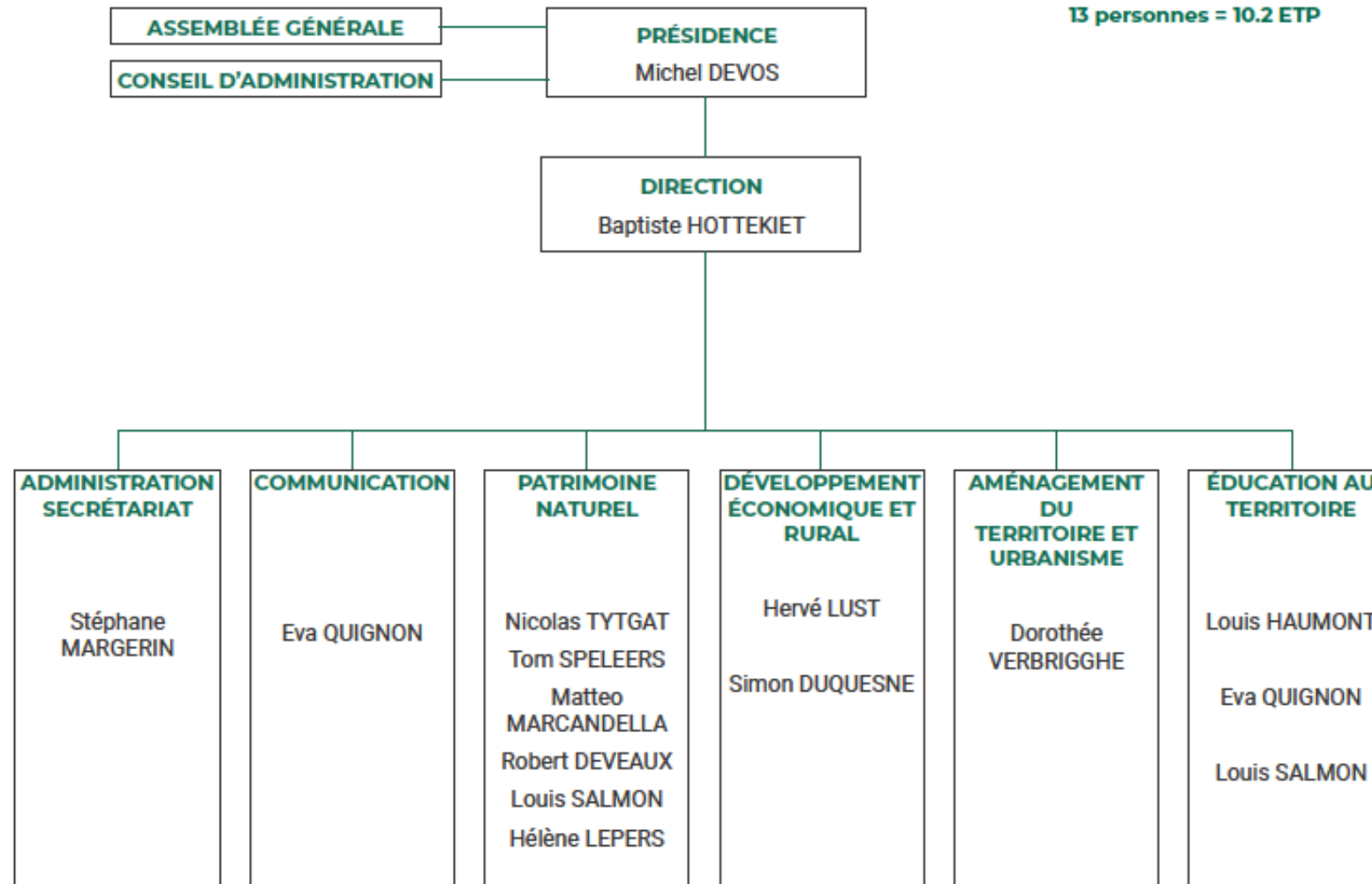
**Site Internet** : [www.paysdescollines.be](http://www.paysdescollines.be)

**Réseau sociaux**: FB, Instagram, You Tube

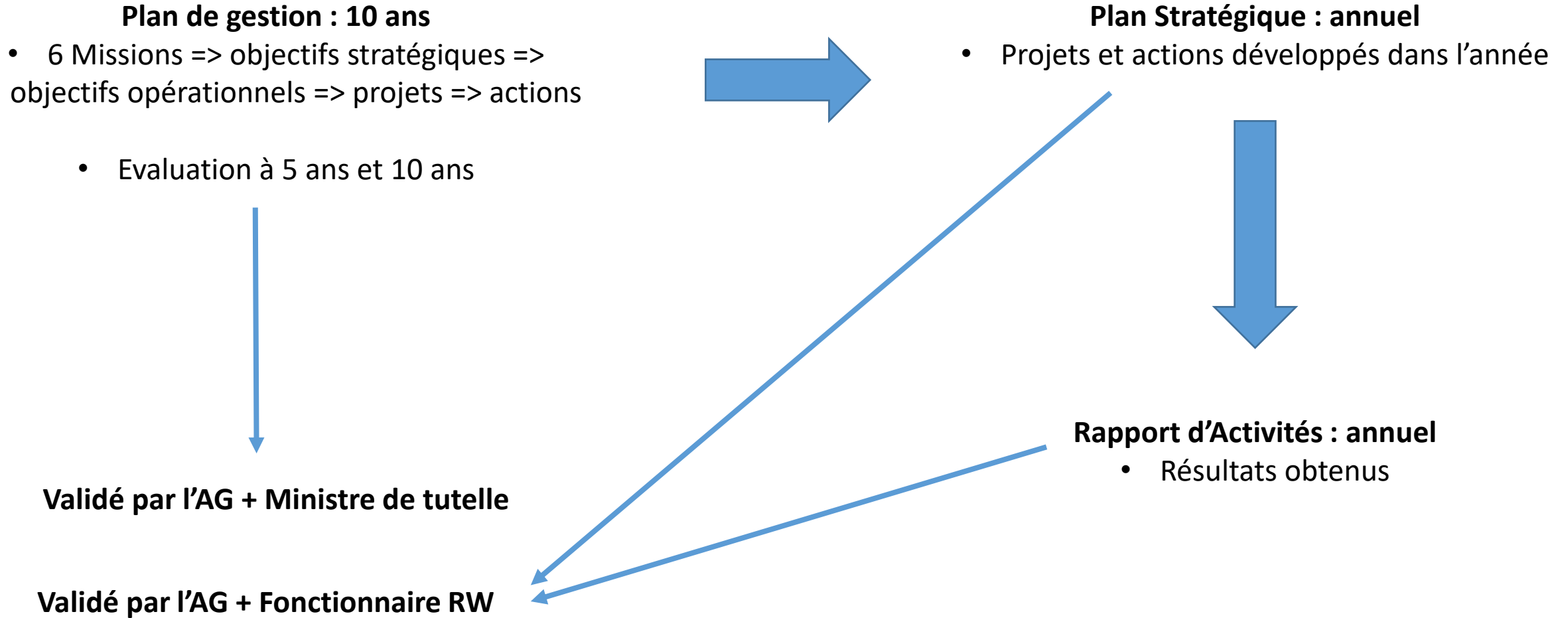


# Parc naturel du Pays des Collines : équipe

## ORGANIGRAMME



# Parc naturel du Pays des Collines : fonctionnement



# Parc naturel du Pays des Collines : relations institutionnelles

## ASSEMBLEE GENERALE (2x/an)

- 5 Représentants communaux/commune = 25 représentants (Conseillers/Echevins)
  - 2 Représentants provinciaux
- 2 Représentants du Pouvoir Organisateur (Intercommunale IDETA)
  - 23 Représentants privés



**Total = 29 représentants publics, 52 au total (publics + privés)**

## ORGANE D'ADMINISTRATION (+/- 8/an)

- 6 Représentants publics = 5 communes + PO
  - 6 Représentants privés = associations

➤ **Présidence = 1 représentant public = Pouvoir Organisateur**

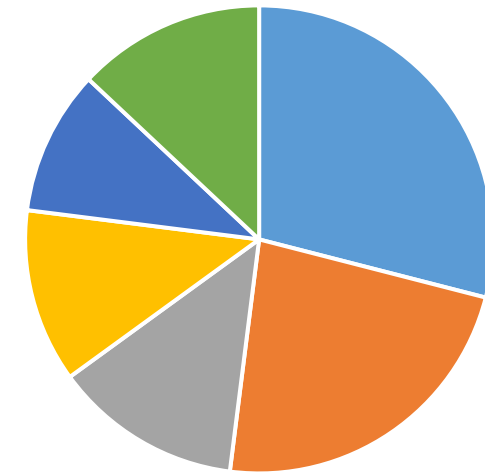
➤ **Pour nourrir la relation avec nos communes :**

- **1 rencontre en début de nouvelle législature**
- **1 rencontre au milieu de la nouvelle législature**

# Parc naturel du Pays des Collines : contexte agricole

- Superficie totale de 23 300 ha dont 65 % de superficie agricole (+/- 15 000 ha).
- Un peu moins de 400 exploitations agricoles
- 70 % des exploitations sont de type polyculture-élevage => Impact du relief
- Les principales cultures sont les céréales (29%), les prairies permanentes (23%), le maïs fourrager (13%), les betteraves sucrières (12%) et les pommes de terre (10%).
- 70 % des exploitations se situent sous la barre des 50 hectares.
- Les grosses exploitations d'au moins 80 hectares sont marginales
- 750 personnes travaillent dans le domaine agricole

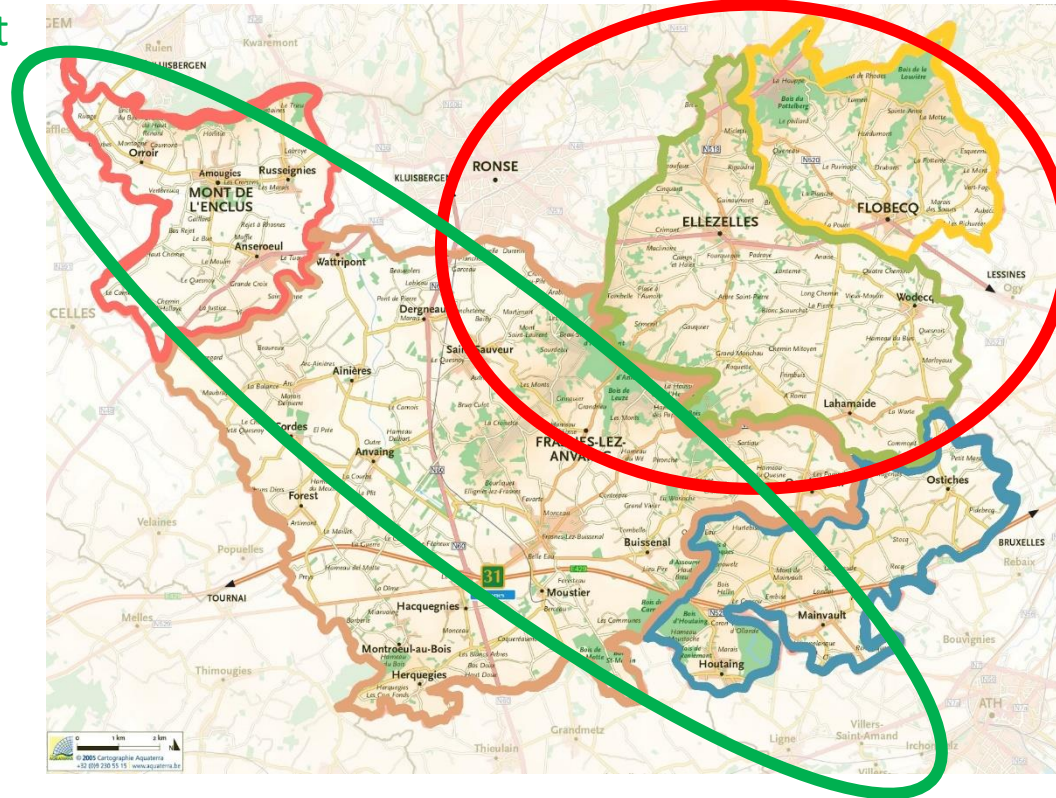
Principales cultures



■ Céréales                      ■ Prairies permanentes   ■ Maïs fourrager  
■ Betteraves sucrières   ■ Pommes de terre   ■ Autres cultures

# Parc naturel du Pays des Collines : contexte agricole

- ⇒ Paysage beaucoup plus ouvert
- ⇒ Moins de bocage
- ⇒ Bonnes terres de cultures (sablo-limoneuses)
- ⇒ Exploitations de plus grandes tailles
- ⇒ Polyculture – élevage + uniquement culture
- ⇒ Parcellaire remembré (A8, ligne haute tension)
- ⇒ Plus de grandes cultures industrielles (pdt, légumes...)
- ⇒ + de soucis d'érosion



- ⇒ Paysage fort vallonné => beaucoup de prairies humides avec bocages et nombreux cours d'eau
- ⇒ Exploitations de plus petites tailles
- ⇒ Polyculture – élevage (peu de fermes sans élevage)
- ⇒ Parcellaire morcelé
- ⇒ Pas de remembrement
- ⇒ Moins de cultures industrielles (terres lourdes) => cultures fourragères

De façon générale, le nombre d'exploitations agricoles diminue, mais leur taille augmente

# Parc naturel du Pays des Collines : défis

- Problème d'érosion des sols
- Perte de matière organiques dans les sols
- Maintient d'une agriculture durable
  - **Économiquement** viable
  - **Socialement** respectable
  - **Environnementalement** responsable
- Adaptation aux changements climatiques
- Nécessité de trouver de nouveaux débouchés de commercialisation et de valorisation
- Maintien des infrastructures de transformation
- Méconnaissance du monde agricoles et de ses réalités
- Problème de transmission des exploitations agricoles
- ...



Questions

?

?

Answers

?



# Comment implique-t-on les agriculteurs dans nos projets ?

## Comment les inciter à évoluer vers plus de durabilité ?

**1<sup>ère</sup> étape: construire une relation de confiance => pas de confiance, pas de changement => la confiance est la base du partenariat**

### **Utiliser le même langage:**

- *Langage agronomique*

### **Les suivre dans leur transition**

- *Être un support administratif et leur donner des conseils*
- *Leur offrir un service, des conseils et leur prêter du matériel*
- *Démontrer que combiner écologie et économie est possible*

### **Organiser régulièrement des réunions et surtout garder le contact à long terme**

- *Évènements agricoles*
- *Conférences sur l'agriculture durable et rentable*

### **Connaitre leur travail, comprendre leurs difficultés et les écouter**

- *Ciblez les bons moments pour les contacter et leur rendre visite*
- *Avoir de l'empathie et être capable d'identifier rapidement les obstacles aux changements*
- *Être à jour sur l'agriculture*
- *Être formé et informé*

***Être un intermédiaire et un facilitateur pour résoudre certains problèmes***

- *PN = lieu pour les échanges et débats*
- *Vision globale et neutre pour résoudre certains problèmes (érosion...)*

***Être un partenaire, un expert, pour mettre en place les Plan Communaux de Développement Rural***

- *Animation de débat et de groupes de travail*

***Inclure les agriculteurs dans le processus de prise de décision et dans les projets du Parc naturel***

- *À l'organe d'administration et en assemblée générale*
- *Dans les groupes de travail*

## 2<sup>ème</sup> étape : construire un partenariat win-win sur le long terme

Exemples de projets concrets du pôle « développement économique et rural » du Parc naturel



# Mise en place d'un GT "Herbe et Autonomie Fourragère"

→ aujourd'hui > 100 agriculteurs

## Objectifs :

- *Démontrer la valorisation économique des prairies => les prairies sont préservées => préservation des paysages et des services écosystémiques et culturels rendus par les prairies, la biodiversité des sols, ...*



- *Démontrer l'intérêt économique de produire localement des protéines => les importations de soja sont réduites => moins de CO2, moins de déforestation en Amérique du Sud => lutte contre le changement climatique => préservation de la nature, de la biodiversité, ...*



- *Tester de nouveaux mélanges fourragers adaptés au changement climatique => rassurer l'agriculteur dans ses choix (rôle de recherche et développement du parc naturel pour opérationnaliser la transition)*



- *Générer et transférer des connaissances aux agriculteurs => changement par les connaissances => amélioration de l'autonomie décisionnelle de l'agriculteur*



**Flash info : 1 /semaine => whatsapp + mail + Facebook**

Info sur la pousse de l'herbe et valeurs en VEM et DVE + conseils pratiques pour mieux valoriser l'herbe pâturée en fonction de la saison

**12 Fiches techniques : 1 /mois : envoi par mail, dispo sous format papier sur demande**

La durée de vie des bactéries varie de 12 à 16h (selon le niveau de stabilité ruminale), lorsque le rumen est en instabilité ruminale leur durée de vie est de 12h.

Les symptômes d'une vache **en alcalose** sont une **vache fatiguée** (son pH urinaire sera autour de 8,3, 8,4). Ce sont aussi des vaches qui **bavent beaucoup** (avec de la mousse). C'est n'est pas un bon signe quand une vache rumine de trop.

L'instabilité ruminale se ressent dans la qualité du lait.

L'**instabilité ruminale** peut se voir dans l'**état général du troupeau**. Si un tiers des vaches ne sont pas belles (amaigries, poils hirsutes, sales...), un tiers est OK et un dernier tiers fait de belles vaches avec un beau poil, un bon état corporel, on a certainement d'instabilité ruminale dans notre troupeau (car chaque vache a son propre microbiote). L'instabilité ruminale peut également se voir au niveau des bouses (trop liquides, trop compactes...), des urines (trop claires, trop foncées...).

D'autres facteurs vont agir sur la bonne assimilation de la ration (efficacité alimentaire) comme la **qualité du logement** et la **qualité et la quantité de l'eau donnée** (voir graphique ci-dessous). Il est nécessaire de faire attention à la position des bacs d'eau dans les prairies pâturées. Si le bac d'eau est juste en dessous de la clôture électrique, il y a création d'une zone d'induction. Certains animaux y sont sensibles. De plus, plus le bac d'eau est proche du fil électrique plus les vaches ont la possibilité de recevoir une décharge. Si l'environnement n'est pas « confortable », les vaches ne boiront pas suffisamment.

**L'EFFICACITÉ ALIMENTAIRE C'EST...**

**LA FORCE D'UNE CHAÎNE SE MESURE À LA RÉSISTANCE DU MAILLON LE PLUS FAIBLE**

**POUR PLUS D'INFORMATION**  
 PARC NATUREL DES PLAINES DE L'ESCAULT  
 Audrey POLARD - apolard@pnpe.be - +32 10488 98 11 58  
 PARC NATUREL DU PAYS DES COLLINES  
 Hervé LUST - h.lust@pnpc.be - +32 1066 54 48 02

La réalisation de cette fiche a été financée par le GAL des Plaines de l'Escaut dans le cadre de la fiche agriculture résiliente avec la collaboration du PNPC

LES PRINCIPES DE BASE DE L'EFFICACITÉ ALIMENTAIRE | 2/2

**FICHE 10** Prévention du parasitisme

**FICHE 05** Flore: quelles plantes pâturer?

**FICHE 06** La traite robotisée et le pâturage

**FICHE 01** L'herbe pâturée plus rentable?

**1 Fiche technique : Reprend les points clés de l'efficacité alimentaire**



# Exemple : Sorgho fourrager sucrier monocoupe

Mise en place d'essai et collecte de données pour informer les agriculteurs intéressés par une culture « innovante »  
Réalisations de résumés techniques des séances

## 1 Fiche technique + analyses (valeurs alimentaires)

**Culture fourragère: le Sorgho monocoupe sucrier**

Parc naturel PLAINES DE L'ÉCAUPT | Parc naturel du PAYS DES COLLINES

**DESCRIPTION GÉNÉRALE DU SORGHO**

- Talhe jusqu'à 0,4 m, système racinaire profond (2 m)
- Peu de changements climatiques: besoin en eau 20% plus faible que le maïs (dépendant sur un climat) et développement au stress thermique
- Réduction des intrants: moins de produits phytosanitaires et moins d'azote
- Non apprécié pour le sanglier
- Possibilité de faire une culture fourragère avec
- Teneur en amidon faible mais culture énergétique intéressante

**1. ITINÉRAIRE TECHNIQUE**

Date de semis: à partir du 20 mai jusqu'au 15 juin sur un sol meuble (N 210)

Densité de semis: 150 000 à 200 000 grains/ha

Profondeur de semis: 2 à 3 cm avec semoir à disques sorgho ou bedonne

Importance d'un lit de germination de qualité: labour, travailler le sol finement en surface, bloquer le 1 à 2 faux semis

Ecartement entre les rangs 75 cm ou 45 cm

Coult en semences: -/ 120 €/ha

**Fertilisation:** 60 à 90 U N/ha (sans fumier). Valoriser bien les apports de matières organiques (fumier bovin 30T par ex)

**Désherbage:** culture très sensible à la concurrence et désherbage délicat. Actuellement 3 produits agréés: Stomp Aqua, Garbo Gold et Zinn Produits.

**Récolte:** à partir de 27% de Matière Sèche (MS) vers 15 - 20 octobre avec l'emousseuse classique si maïs

Ablatrise aux récoltes tardives car la plante est très sensible au gel

Entier d'ensilage dans les 3 jours après une pluie

Retirer l'éclaircie afin de faciliter l'évacuation

Moist 3 à 5 cm

Bonne conservation en silo car très riche en sucre

**Rendement moyen:** 14 t de MS/ha. VEM: 600-8000 rendement et contenu fourrage variable en fonction des variétés (voir graphiques)

CULTURE FOURRAGÈRE: LE SORGHO MONOCOUPÉ

INTÉRÊTS DU SORGHO	LIMITES DU SORGHO
Très riche en énergie et peu d'amidon	Sensible à l'excès d'azote
Très digestible accélère le transit digestif et dynamise la rumination	Demande un travail du sol minutieux
Résiste mieux que le maïs à la sécheresse. Sécète de la cérosée qui protège du soleil	Craint le gel
Conservation en silo comme le maïs ensilage et se tasse facilement	Exigeant en eau pendant la levée
Ration: en mélange avec herbe et maïs pour vaches laitières, taries et jeune bétail	Rendement inférieur au maïs
Non apprécié par le sanglier	Désherbage délicat
Réduction des intrants (fertilisation et produit phytosanitaire)	

Réception : 04-04-24  
Envoi : 08-04-24  
Echantillonneur : le demandeur  
Représentant : 0  
Référence : DSM - Moha

h.lust@prnpc.be

Dossier n°  
PARCNATU-240304-284

**RAPPORT D'ESSAIS N° Labo: 24/ 1203**

Nature :	Résultat exprimé sur matière fraîche		Moy. Réquisud sur matière sèche
	ensilage herbe	sèche	
pH	6,3	-	4,95
Matière sèche (%)	66,0	-	46,6
Protéines brutes totales (%)	13,0	19,6	14,5
Protéines brutes digestibles (%)	9,8	14,8	9,40
Cellulose brute (%)	17,6	26,7	27,4
Digestibilité enzymatique (%)	-	69,1	70,7
Cendres totales (%)	9,2	14,0	10,6
Amidon (%)	-	-	-
NDF (Neutral Detergent Fiber) (%)	36,7	55,6	-
ADF (Acid Detergent Fiber) (%)	22,4	33,9	-
ADL (Acid Detergent Lignin) (%)	3,3	5,0	-
Sucres totaux (%)	2,35	3,6	-
MOF (Matière Organique Fermentescible) (g/kg)	348,2	527	-
<b>Normes issues du système belge-hollandais</b>			
VEM (Vowder Eshheid Milk) ( Kg)	529,9	802	819
VEVI (Veevoeder Eshheid Vlaesvee Intensief) ( Kg)	531,4	805	823
DVE (Darm Verterbaar Eiwit) (g/kg)	49,7	75	62
OEB (Onbestendige Eiwit Balans) (g/kg)	36,4	55	19
<b>Normes issues du système français</b>			
UFL (Unité Fourragère Lait) ( Kg)	0,518	0,78	-
UFV (Unité Fourragère Vlande) ( Kg)	0,470	0,71	-
PDIN <sup>a)</sup> (g/kg)	75,4	114,2	-
PDIE <sup>b)</sup> (g/kg)	44,0	65,7	-
PDIA <sup>c)</sup> (g/kg)	19,0	28,8	-
<b>Etat de conservation des protéines ensilées</b>			
N-NH <sub>4</sub> (%)			
N-NH <sub>2</sub> /Ntot (%)			
Conclusion			

Les résultats concernant l'échantillon tel que reçu par le laboratoire.

P. Lison  
Responsable créaires et aliments des animaux

<sup>a)</sup> PDIN = PDIA + PDIMN, où PDIMN est la quantité de PDM synthétisées grâce à la quantité d'ammoniac et d'acides aminés libérés par l'aliment lorsque la quantité d'énergie nécessaire à la synthèse protéique microbienne n'est pas limitative.

<sup>b)</sup> PDIE = PDIA + PDIME, où PDIME est la quantité de PDM synthétisées grâce à l'énergie de l'aliment lorsque la quantité d'ammoniac et d'acides aminés nécessaires à la synthèse protéique microbienne n'est pas limitative.

PDIA = Protéines Digestibles dans l'intestin d'origine Microbienne

<sup>c)</sup> PDIA = Protéines Digestibles dans l'intestin d'origine Alimentaire

Source : www.fao.org

Réquisud  
Résultats calculés à partir d'équations fournies par le réseau Réquisud



## Développement d'un accompagnement personnalisé pour la protection des sols et de l'eau

### Objectifs :

- Organiser des formations, des conférences et des séances d'étude pour les agriculteurs sur les techniques de préservation des sols et de l'eau
  - => agriculteurs sont toujours intéressés à participer à des visites et conférences sur ces sujets
  - => agriculteurs mieux formés = meilleures pratiques mises en œuvre = préservation des sols et de l'eau
  - = meilleure production alimentaire = meilleure santé



- Conseiller et accompagner les agriculteurs dans une meilleure gestion de la matière organique et des amendements basiques :

⇒ **Augmentation des niveaux de carbone des sols => Réduction de l'érosion**

⇒ **Plus de nutrition organique = Meilleure nutrition des plantes => réduction des attaques parasitaires => réduction des pesticides => amélioration de la qualité et de la fonctionnalité du sol**

⇒ **Meilleure qualité de la production agricole => meilleure alimentation => meilleure santé**

⇒ **Amélioration de la biodiversité des sols**



Formation sur le fonctionnement et la biologie du sol





# Dispositif de contrôle de l'érosion



- Générer et transférer des connaissances aux agriculteurs => changement par les connaissances => amélioration de l'autonomie décisionnelle de l'agriculteur



**C.A.R.A.H. asbl**  
CCB - BE-93 1993 7489 3167  
tva : 412.404.111

Date de validation  
04/03/2024

<b>N° Echantillon</b>	<b>Date prélèvement</b>	<b>Echantillonneur</b>
Terr-240215-01761	13/2/2024	Par le client et acheminé par le client
<b>Localisation parcelle:</b>	X:99800/Y:159200	
<b>Nom de la parcelle :</b>	Derrière Luc	
<b>Superficie :</b>	3,45 ha	<b>Profondeur (cm) :</b> 30
<b>Pratique culturale :</b>	labour	
<b>Température 12 derniers mois</b>	10,9 °C	

**Données pédologiques**

<b>Type de sol :</b>	<b>C.E.C. mesurée (6)</b>	<b>Taux saturation</b>	<b>% argile (6)</b>
limoneux léger à moyen	9 meq/100g	122%	13%

**Résultats de l'analyse - interprétation pour la culture : Maïs fourrage**

<b>pH KCl<sup>1</sup></b>	6,4								<b>pH souhaitable</b>	5,8 à 6,3
<b>pH eau calculé</b>	6,7									
<b>Teneur du sol</b>		Très faible teneur	Faible teneur	Teneur modérée	Moyenne teneur	Bonne teneur	Teneur élevée	Teneur excessive	Teneur souhaitable	
Carbone (%C) <sup>3/6</sup>	1,2									1,1 à 1,2
Humus calculé (%)	2,4									2,2 à 2,5
Azote org. (%N) <sup>2/6</sup>	1,1									1,2 à 1,6
Rapport C/N	10,9	Minéralisation normale								8 à 12

<b>Macro-éléments</b>		Très faible teneur	Faible teneur	Teneur modérée	Moyenne teneur	Bonne teneur	Excès léger	Teneur excessive	Teneur souhaitable	
Phosphore (mg P /100g) <sup>4</sup>	8,1									5,2 à 6,8
Potassium (mg K /100g) <sup>4</sup>	14,0									10,6 à 14,1
Magnésium (mg Mg/100g) <sup>4</sup>	10,6									6,6 à 8,7
Calcium (mg Ca/100g) <sup>4</sup>	194									122 à 184
Sodium (mg Na/100g) <sup>4</sup>	1,5									2,4 à 3,4
Soufre mesuré (mg S/100g) <sup>4</sup>	0,8									1,6 à 2,1

<b>Oligo-éléments</b>		Très faible teneur	Faible teneur	Teneur modérée	Moyenne teneur	Bonne teneur	Excès léger	Teneur excessive	Teneur souhaitable	
Bore (ppm) <sup>5</sup>										
Cuivre (ppm) <sup>4</sup>										
Zinc (ppm) <sup>4</sup>										
Manganèse (ppm) <sup>4</sup>										
Fer (ppm) <sup>4</sup>										



<sup>1</sup> ISO 10390 : 2005  
<sup>2</sup> ISO 13878 : 1998  
<sup>3</sup> ISO 10694 : 1995  
<sup>4</sup> CWEA S-11-12 et ISO 22036 : 2008  
<sup>5</sup> NF X31-122 : 1999 et ISO 22036 : 2008

<sup>6</sup> Spectrométrie proche infra-rouge  
<sup>7</sup> Dérivée de NFISO 11464  
<sup>8</sup> Valeur par défaut (fx) localisation  
<sup>9</sup> Déclaré par le client

L'échantillonnage a été réalisé selon SOP\_PED\_PRL



**Exploitant Scénario Parcelle :**

RESSOURCES ET TERRITOIRES

**Stock à l'équilibre : 70.64 T/ha**

Année	Stock C 0-30cm t/ha	Teneur C zone trav 0-30cm g/kg	Teneur MO zone trav 0-30cm %	Teneur C zone prel 0-30cm g/kg	Teneur MO zone prel 0-30cm %
0	58.8	14	2.41	14	2.41
2	60.37	14.37	2.47	14.37	2.47
4	61.73	14.7	2.53	14.7	2.53
6	62.91	14.98	2.58	14.98	2.58
8	63.93	15.22	2.62	15.22	2.62
10	64.82	15.43	2.65	15.43	2.65
12	65.59	15.62	2.69	15.62	2.69
14	66.26	15.78	2.71	15.78	2.71
16	66.84	15.91	2.74	15.91	2.74
18	67.34	16.03	2.76	16.03	2.76
20	67.78	16.14	2.78	16.14	2.78
25	68.63	16.34	2.81	16.34	2.81
30	69.23	16.48	2.84	16.48	2.84
35	69.65	16.58	2.85	16.58	2.85
40	69.95	16.65	2.86	16.65	2.86
45	70.16	16.7	2.87	16.7	2.87
50	70.3	16.74	2.88	16.74	2.88
100	70.63	16.82	2.89	16.82	2.89

**Biomasse aérienne moy. restituée :** 3.44 T de MS /ha/an  
**Biomasse racinaire moy. restituée :** 3.9 T de MS /ha/an

**hypothèses de calcul :**

**Données sol :**  
Argile : 130 g/kg  
CaCO3 : 5 g/kg  
Cailloux : 0%  
Densité apparente : 1.4  
C Organique : 14 g/kg (Teneur MO : entre 2.41 et 2.8%)

**Cultures :**

Culture	Rendement aux normes	Freq restitution	Type de travail du sol	prof travail sol	irrig moy
Maïs fourrage 30%MS (t/ha)	18	Toujours restitués	Labour	30	
Betterave sucrière (t/ha)	90	Toujours restitués	Labour	30	
Blé hiver (q/ha)	90	Toujours exportés	Labour	30	

**Cultures intermédiaires :**

Aucune culture intermédiaire

**Produits organiques :**

Type	Dose	Fréquence
Lisier de Bovin	40	Tous les ans
Fumier bovin	40	1 an sur 3

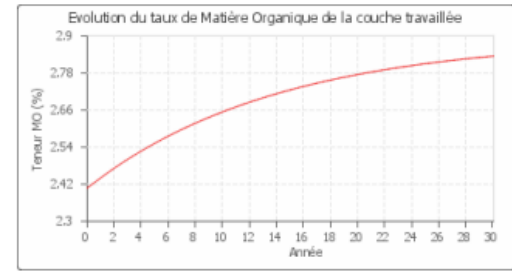
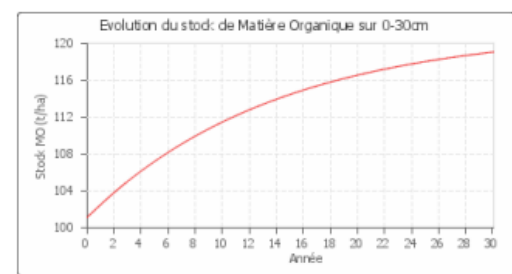
**Climat :**

ETP annuelle : 640 mm  
Pluie annuelle : 695 mm  
Température moyenne annuelle : 10.3°C

**Profondeur de prélèvement : 30 cm**

**Cultures dérobées :**

Espèce	Rendement	Fréquence
RGI (T de MS/ha)	3	1 an sur 3



## Développement d'infrastructures vertes et bleues dans les zones agricoles

### Objectifs:

- *Démontrer l'intérêt agricole des plantations pour son exploitation et non directement pour la biodiversité (réduction du vent, protection thermique des bâtiments, utilisation du bois pour le chauffage, production alimentaire pour le bétail grâce aux haies fourragères, valorisation des résidus de taille des haies, ...)*
  - ⇒ *agriculteurs peuvent planter plusieurs centaines voire kilomètres de haies, vergers, rangées d'arbres => plus de soutien à la nature et à la biodiversité*
- *Démontrer l'intérêt agricole des mares pour son exploitation et non directement pour la biodiversité (approvisionnement en eau pour le bétail, ...)*
  - ⇒ *les agriculteurs peuvent creuser de nombreux étangs*
  - ⇒ *plus de nature et de biodiversité*
- *Améliorer l'image de l'agriculture auprès du grand public*
  - ⇒ *De plus en plus d'agriculteurs sont sensibles à l'image qu'ils donnent de leur activité et leurs actions.*



Mise en place de haies, vergers, arbres alignés, saules têtards



**Intérêts pour l'agriculteur :** ombre et nourriture pour le bétail, valorisation économique des fruits, réduction de la vitesse du vent, source de matière organique pour les champs, lutte biologique contre les maladies, ...

La mare est une réserve d'eau pour le bétail mais contribue également au développement de la biodiversité







Questions

?

?

Answers

?

# Mon voisin l'agriculteur

## Objectifs :

- *Susciter et favoriser les échanges et les rencontres entre agriculteurs et habitants*
  - *Informer les (nouveaux) habitants qu'ils habitent dans un territoire rural avec les réalités agricoles liées*
  - *(Co-)organisation de portes ouvertes dans les fermes*
  - *Stages et animations en fermes*
  - *Communication autour des réalités du monde agricole (article dans la presse, bulletin communal, calendrier...)*
- *Développer l'agriculture sociale dans les exploitations agricoles:*
  - *Accueil d'un public fragilisé à la ferme: personnes en décrochage social ou porteuse d'un handicap*
  - *Rôles multifonctionnels de l'agriculture (pas uniquement produire de la nourriture)*



# Collinaria, la biennale gourmande



=> Festival culinaire favorisant les liens durables entre restaurateurs et producteurs locaux

## Objectifs :

- Développer des synergies avec:
  - Des acteurs locaux (hébergements, acteurs touristiques et culturels,...)
  - Les écoles
  - Les producteurs pour favoriser la connaissance des produits locaux
  - Les restaurateurs pour valoriser les savoir-faire culinaires
- Promouvoir les producteurs locaux et leurs produits auprès des consommateurs mais aussi des transformateurs
- Créer des partenariats sur le long terme entre les restaurateurs et producteurs locaux => **min 80% de produits locaux** dans les plats proposés



**Collinaria**  
**Biennale gourmande**

DEBUT DES PREVENTES  
21/03/2023 À 20H  
[www.collinaria.be](http://www.collinaria.be)

**ELLEZELLES**  
**SAMEDI 6 MAI 2023**

Partez à la découverte des saveurs locales

GOÛTEZ ! DÉCOUVREZ ! APPRENEZ !

MARCHÉ FERMIER • DÉMONSTRATIONS CULINAIRES • PARCOURS GOURMAND  
PETITE RESTAURATION • EXPOSITIONS

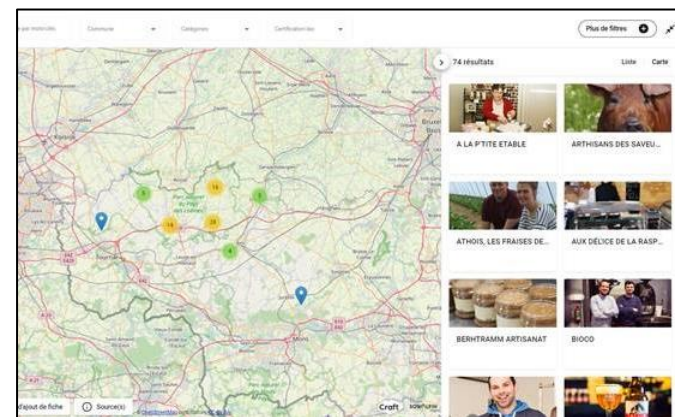
068/54.46.08 | [info@collinaria.be](mailto:info@collinaria.be) | [www.collinaria.be](http://www.collinaria.be) | [f Collinaria](https://www.facebook.com/Collinaria)

# Promotion des produits locaux

## Objectifs :

- *Co-organisation des évènements avec la participation et le soutien des pouvoirs publics*
  - *Organisation / soutien aux marchés fermiers d'Ellezelles, Anvaing et Flobecq*
  - *Organisation d'évènements de promotion: rallye des producteurs, Collines Gourmandes, Journée découverte entreprises...*
- *Réalisation de supports de communication*
  - *Carnet des producteurs*
  - *Plateforme de référencement en ligne CRAFT*
  - *Calendrier du Parc naturel*
  - *Capsules vidéos*
  - *Facebook*
- *Mise à disposition de la Recymobile*

## # MARCHÉS FERMIERS du Pays des Collines



# Accompagnement économique des circuits-courts

## Objectifs :

- *Développement et accompagnement des filières de valorisation agricoles en circuits-courts*  
*Filière viande :*
  - *Création et accompagnement de Wapicowp: coopérative de 27 éleveurs de Wallonie picarde ayant repris une salle de découpe*
  - *Évaluation des possibilités et recherche de pistes de reprise pour maintenir un outil d'abattage multi-filières (bovin, ovin et porcin) sur le territoire de Wallonie picarde*
- *Accompagnement des agriculteurs dans leur diversification: magasin à la ferme, transformation, hébergement touristique...*
  - *Conseils*
  - *Relais vers des structures spécialisées*
- *Accompagnement et développement de projet collectif pour les agriculteurs*
  - *Étude de faisabilité pour la mise en place d'ateliers de transformation partagés*
  - *Soutien à la mise en place d'un Drive de produits locaux*



# Formation des producteurs et artisans

## Objectifs :

- *Organisation de séance d'information à destination des agriculteurs et artisans sur diverses thématiques liées à la diversification:*
  - *Normes sanitaires (AFSCA – FAVV)*
  - *Normes légales pour la vente en ligne*
  - *Comment créer un hébergement à la ferme*
  - *Label « Prix juste producteur »*
  - ...
- *Organisation de visites inspirantes pour les producteurs:*
  - *Visite de coopératives*
  - *Magasin partagés*
  - *Fabrique circuits-courts à Namur (ateliers de transformation partagés)*
  - ...



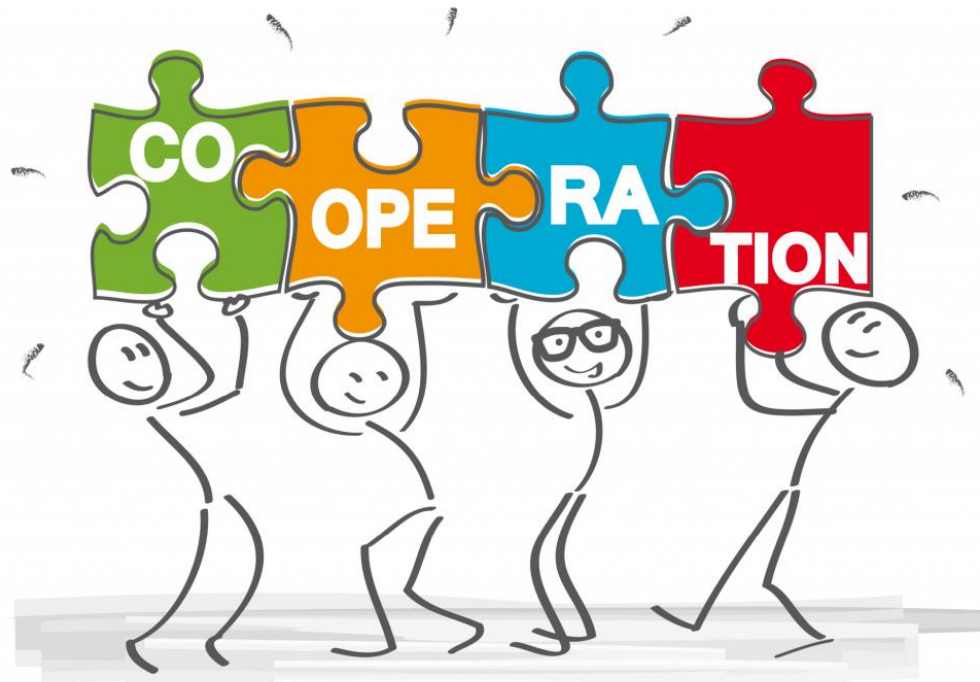
# Connaitre pour mieux protéger la ruralité

## Objectifs :

- *Sensibilisation au lien entre agriculture et alimentation : animation grand public, écoles, visites de fermes, ateliers pains...*
- *Développement d'outils de sensibilisation à l'agriculture et à la ruralité*
  - *Kits « Sol »*
  - *Jeu: Qui mange quoi?*
- *Organisation d'évènements en lien avec l'agriculture et la ruralité : pièce de théâtre, conférence-débat, projection de film...*
- *Installation de banderoles sur les champs avec différents messages positifs sur l'agriculture comme par exemple « ici, l'agriculteur contribue à l'économie locale » ou « ici l'agriculteur a planté une haie pour la biodiversité »*



# *Projets menés avec d'autres partenaires :*





## Projet de relocalisation alimentaire sur l'entité d'Ath et sur le Parc naturel du pays des Collines

### Objectifs :

- Réaliser un diagnostic des flux alimentaires du territoire: production, transformation, distribution et consommation
- Soutien à la mise en place de projets en circuits-courts
  - Drive de produits locaux « à la bonne Heure locale »
  - Introduction de produits locaux dans les collectivités : Green Deal Cantines durables
- Action de sensibilisation:
  - Animations dans les écoles
  - Visites en ferme
  - Évènements grand public: dégustations, parcours gourmands...



# Memorandum sur l'alimentation durable

## Objectifs :

- *Co-rédaction d'un mémorandum sur les actions à mettre en place à l'échelle communale pour l'alimentation durable à destination des élus communaux*
- *Co-organisation d'une table ronde politique => présentation d'exemples concrets => sensibilisation des politiques => montrer que « c'est possible »*
- *Participation à la mise en place du Conseil de Politique alimentaire en Wallonie picarde*





# Terraé

Projet Agroécologie et résilience GAA

Objectif : partage entre agriculteurs sur des pratiques visant une **diminution de l'utilisation d'intrants**

Gestion du sol – autonomie fourragère – réduction des produits phytosanitaires



Parc naturel  
PLAINES  
DE L'ESCAUT



Parc naturel  
DU PAYS  
DES COLLINES

## Et si on Taill'haies

### Taille mécanisée de haies pour les agriculteurs et les particuliers

- ⇒ Prise en charge financière à 50% par le projet; 50% à charge de l'agriculteur
- ⇒ L'entretien des haies est un frein régulièrement soulevé pour la plantation
- ⇒ Étude des pistes de valorisation des produits de taille (BRF...)



## *Et nos (Hainaut) saules têtards ?*

### **Le saule têtard :**

**Un arbre utilitaire, patrimoine culturel et paysager, en voie d'extinction**

1. Plantation de nouveaux arbres
2. Restauration de vieux têtards
3. Expérimentations pour maximiser la valeur des produits du saule





Questions

?

?

Answers

?

***Merci pour votre attention !***



Bijlage 2





## **Intermezzo**

**Collective support for farm composting in the “Grenspark Groot Saeftinghe” region**



**Grenspark Groot Saeftinghe**  
**± 18.000 ha**

**Oost-Zeeuws-Vlaanderen & Waasland**  
**Hulst, Beveren & Sint-Gillis-Waas**

**Nature x Port x Agriculture**

# Collective support for farm composting in the “Grenspark Groot Saeftinghe” region

- Working towards more sustainable agricultural sector, including **fertile and healthy agricultural soils**
  1. Crop diversification incl. green manures
  2. Reduced tillage
  3. Smart organic fertilisation and green cover
- Soil care is not only a concern for individual farmers, but also a **collective issue** → needed forms of cooperation, infrastructure, resource management... at regional level and with different actors
- Aim
  - increase in both **production** and **use** of **quality compost** based on **local biomass flows**
- Advantages
  - farm level: fertilisation, increased organic matter, production, autonomy, future-proofing...
  - collective level: reduced import of nutrients in region, reduced leaching, landscape maintenance, sustainable water use, soil biodiversity...







# More information?

- Hans Vandermaelen [hans.vandermaelen@ilvo.vlaanderen.be](mailto:hans.vandermaelen@ilvo.vlaanderen.be)
- Ennio Facq [ennio.facq@ilvo.vlaanderen.be](mailto:ennio.facq@ilvo.vlaanderen.be)
- Sylvie Fosselle [sylvie.fosselle@ilvo.vlaanderen.be](mailto:sylvie.fosselle@ilvo.vlaanderen.be)
  
- Koen Willekens [koen.willekens@ilvo.vlaanderen.be](mailto:koen.willekens@ilvo.vlaanderen.be)
- Dylan Feyaerts [dylan.feyaerts@ilvo.vlaanderen.be](mailto:dylan.feyaerts@ilvo.vlaanderen.be)
  
- <https://www.grensparkgrootsaefinghe.eu/>
- <https://soilvalues.eu/>



**Intermezzo**

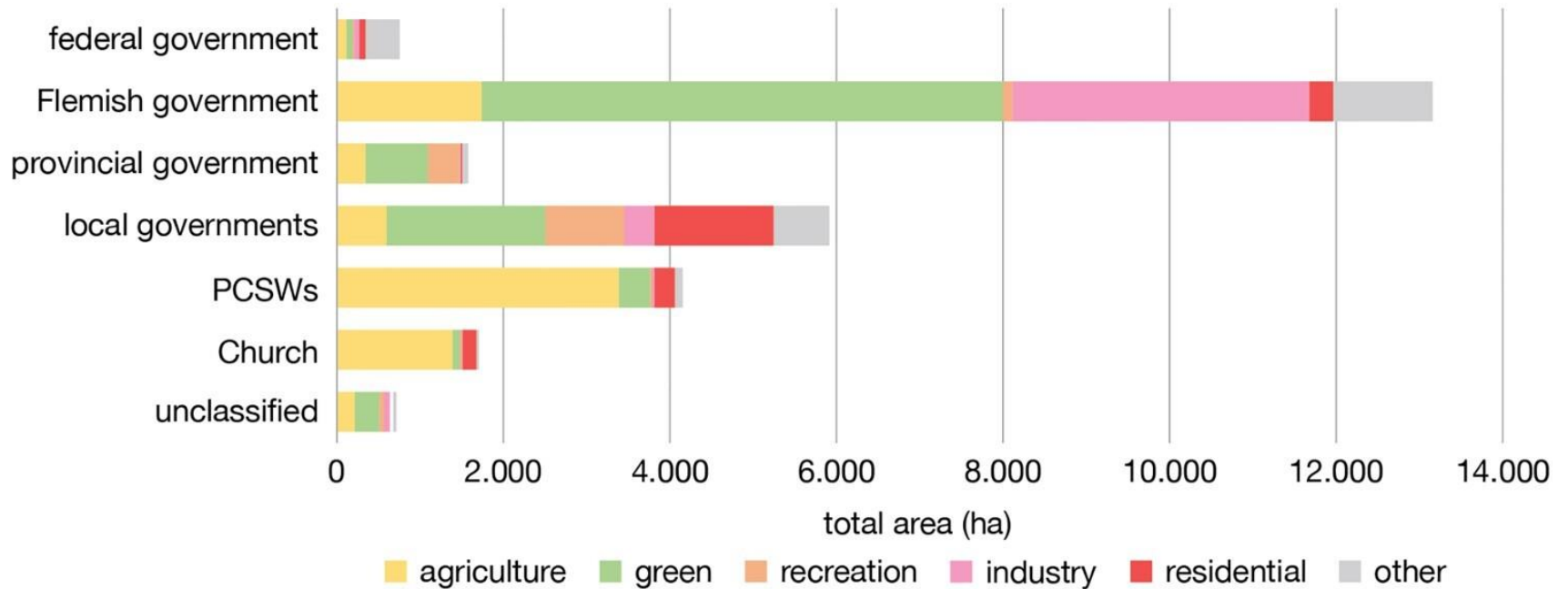
**Strategic use of public land**



# Strategic use of public land

Public landownership in province of East-Flanders on 1/1/2020

Vandermaelen (2023)



# Call for projects Mendonk (city of Ghent)

- 5 ha of lease-free public farmland
- Project call without many binding criteria, but with the invitation to submit a proposal that connects to the Ghent vision on agriculture
- Awarded to nearby dairy farm which, with additional "breathing space", can experiment with herb- and protein-rich grassland (reducing soy inputs)
- With effects that will exceed the 5 ha, and possibly benefit the entire 50 ha farm (= scale effect X10)

🕒 Dinsdag 23 januari 2024, 19:00 CET

## Landbouwer start duurzaam project op OCMW-gronden in Mendonk



▲ De koeien van landbouwer Wim Van Hecke op de OCMW-gronden in Mendonk.

Een melkveebedrijf start samen met de Stad Gent een pilootproject op 5 hectare OCMW-gronden in Mendonk. De melkveehouder zal er onder meer een poel aanleggen en duurzaam veevoeder telen. Het project maakt deel uit van een groter plan om publieke gronden in te zetten voor duurzame en stadsgerichte landbouw.

Na een open oproep stelt de Stad Gent 5 hectare OCMW-gronden in Mendonk voor 30 jaar ter beschikking aan melkveehouder Wim Van Hecke. Op de percelen komt grasklaver en een kruidenrijk grasland, goed voor eiwitrijk voeder voor de melkkoeien. Op die manier moet er minder soja gekocht worden. Het melkveebedrijf plant ook fruitbomen die op termijn samen met een zorginstelling uit de buurt geoogst worden. Verder zal het gezin van Wim er natuurinclusief werken. Zo leggen ze onder andere een poel aan en zullen ze een strook van 6 meter langs de grachten extensiever beheren.

**"Ons melkveebedrijf zette al sterk in op klimaat en natuur en we voelen dat we meer en meer die weg moeten uitgaan. Dankzij dit project met de Stad Gent kunnen we nieuwe ideeën zoals kruidenrijk grasland uittesten en later misschien ook elders op ons bedrijf toepassen. De OCMW-gronden liggen vlak bij ons bedrijf, ideaal om er ook onze koeien te laten grazen. Dit pilootproject is cruciaal voor de leefbaarheid van ons landbouwbedrijf."**

— Wim Van Hecke, melkveehouder

# “Dubbel Goal” project Nature & Forest Agency (Scheldt left bank)

- **Ecological goal**
  - terugval van de Bruine Kiekendief keren
  - nood aan specifieke teeltrotaties en akkerstroken in landbouwgebied
- A.o. system “**pasmuntgronden**”
  - Farmers willing to take specific measures on their own land are rewarded with access to public land
  - Long-term agreements: min. 20 years
  - Up to 3 ha of public land for commitment 1 ha of own land
- **Agricultural goal**
  - “support farmers”
  - “towards an ecological and economically viable farm”
  - “through voluntary measures”
  - “through a supportive, encouraging approach rather than a restrictive, controlling one”
  - through use of public land, fees, guidance, collaboration, organisation short chain, room for feedback...



**De Bruine Kiekendief, een Dubbel Doel project**

De Bruine Kiekendief verdween de laatste jaren steeds meer uit het landschap op de Linkerscheldeoever.

Het Agentschap voor Natuur en Bos en zijn partners willen deze Europese beschermde roofvogel vooruit helpen door te zorgen voor:

- kleine broedlocaties in de bestaande natuurgebieden
- een voedselrijk landbouwlandschap in de omgeving van de natuurgebieden

Vanaf 1 oktober 2024 krijgen 150 ha landbouwgronden specifieke teelten, die zowel voor de Kiekendief als voor de landbouwer interessant kunnen zijn.



© Natuurpunt

AGENTSCHAP VOOR NATUUR EN BOS | DEPARTEMENT ONDERZIJT & WERKEN | Part of Public Policy | Natuurpunt | INTRON

# More information?

- Hans Vandermaelen [hans.vandermaelen@ilvo.vlaanderen.be](mailto:hans.vandermaelen@ilvo.vlaanderen.be)
- Glenn Willems [glenn.willems@ilvo.vlaanderen.be](mailto:glenn.willems@ilvo.vlaanderen.be)
- <https://stamgent.be/gentsegronden>
- 19 september 2024: <https://ilvo.vlaanderen.be/nl/agenda/publieke-landbouwgronden-vlaanderen>



do 19/09/2024 09:00 – 15:30 CONTACTDAG | CONFERENTIE | EVENT | STUDIEDAG | WORKSHOP

[inschrijven](#)

## Publieke landbouwgronden in Vlaanderen en Brussel: cijfers en kansen

5000

[inschrijven](#)



donderdag 19 september  
09:00 – 15:30  
Er dient geen toegangsgeld betaald. Wie inschrijft, wordt uiteraard verwacht. Plaatsen zijn beperkt.  
Stadsmuseum Gent - STAM, Bijloekste, Lodduyvenlaan 2, 9000 Gent

### Programma

09:00 Ontvangst met koffie

09:30 Intro door Joris Belsas, administratie-generaal ISD

09:45 Publieke landbouwgronden in 5 Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: cijfers en kansen. Door ISD-ruimteijk onderzoekers Glenn Willems en Hans Vandermaelen

10:45 Koffiepaauze

11:00 Maak je keuze uit 1 van de 4 interactieve sessies over Publieke Landbouwgronden

Openbare instellingen zoals OCMW's, kerkefabrieken en overheden bezitten heel wat landbouwgronden. Over welke aantallen gaat het en hoe evolueert dit publiek grondbezit? Dienen die gronden voor landbouw of hebben ze ook andere functies? Hoeveel

Bijlage 3



**Intermezzo**

**“Routeplanner Melkvee”**

# Routeplanner Melkvee

## User-friendly online tool:

- To support taking well-founded decisions with regards to strategic changes within a specific dairy farm
- Based on science and field expertise
- Takes into account the overall current situation
- Indicates which choices result into the most optimal economic outcome
- Calculates the effect on each aspect of the dairy farm



Dairy cattle rearing



Manure balance



Roughage (needs and production)

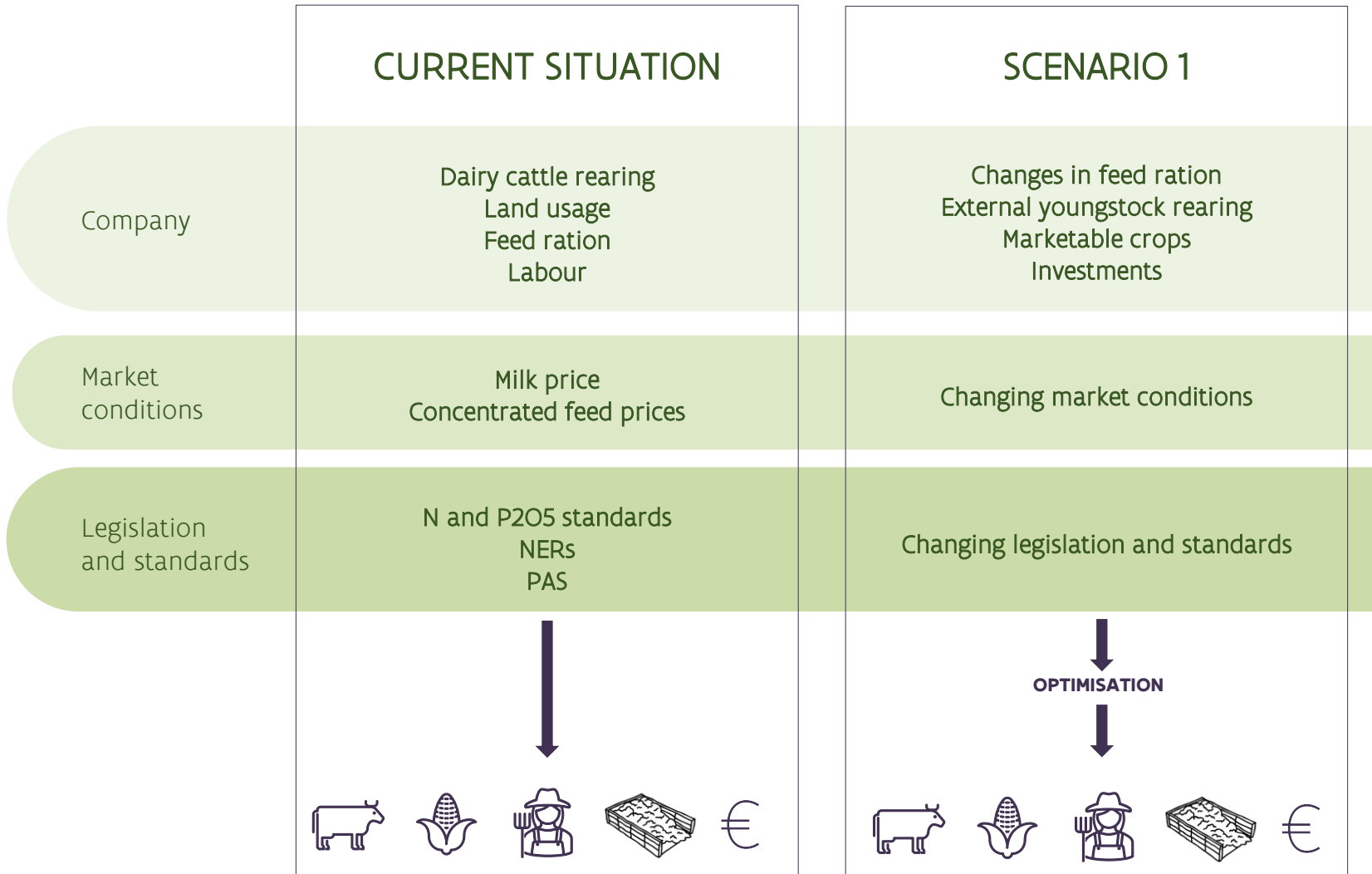


Economic balance



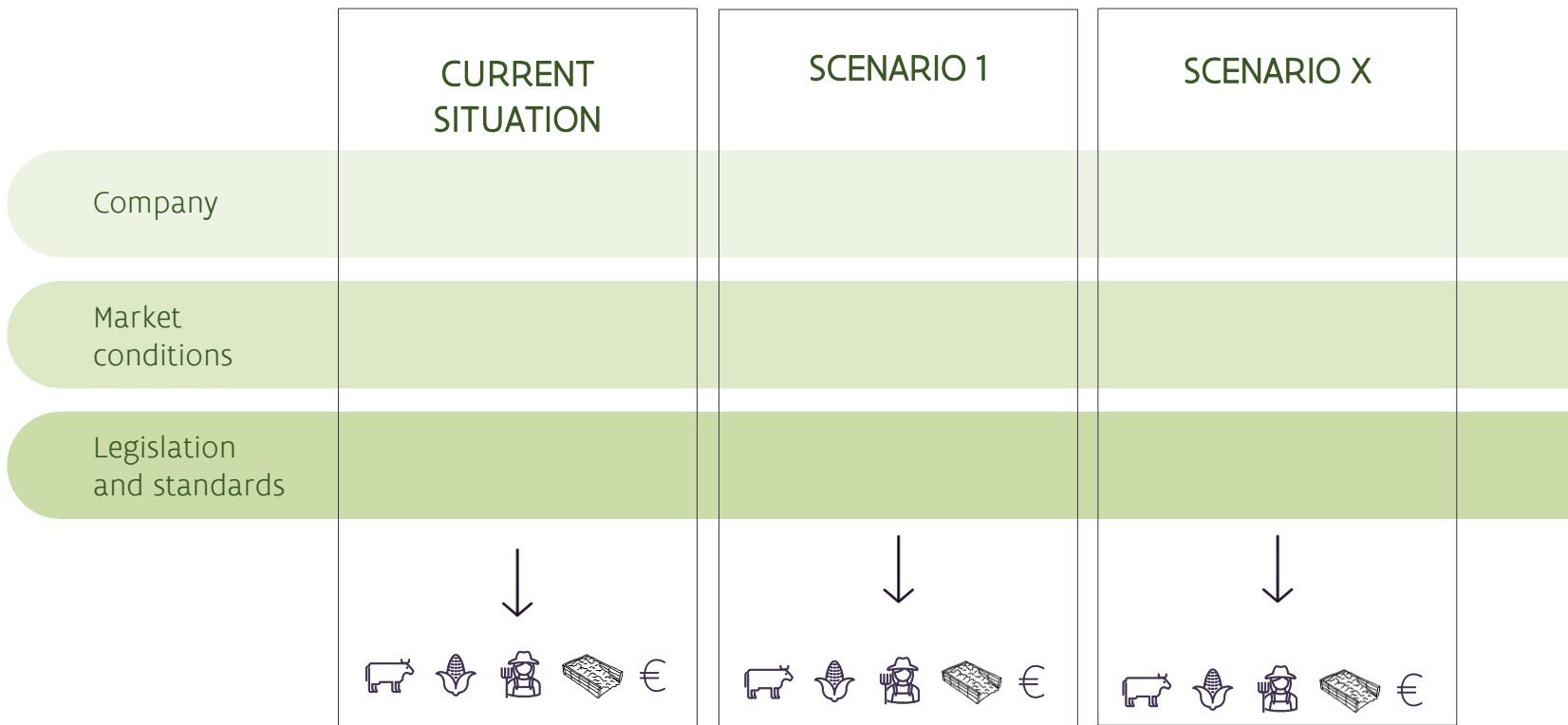
Labour

# Routeplanner Melkvee





# Routeplanner Melkvee



**Compare scenarios**

# Routeplanner Melkvee

- VLAIO-LA project: 03/21 – 03/25



- Partners:



- Co-financers:



- The tool is currently only available for project partners and co-financers
- Launch event of the tool: date to be decided (03/25)
- Simulations with multiple scenarios have been done for 200+ companies
- Interested in simulations for specific company: click [here](#)

# Routeplanner Melkvee

- For more information or demo, contact:



[Jan.Verhaeghe@ilvo.vlaanderen.be](mailto:Jan.Verhaeghe@ilvo.vlaanderen.be)

[Thibault.Cloet@ilvo.vlaanderen.be](mailto:Thibault.Cloet@ilvo.vlaanderen.be)

[Jef.VanMeensel@ilvo.vlaanderen.be](mailto:Jef.VanMeensel@ilvo.vlaanderen.be)



[Patrick.Meulemeester@boerenbond.be](mailto:Patrick.Meulemeester@boerenbond.be)

[Katrien.vandenHoogen@boerenbond.be](mailto:Katrien.vandenHoogen@boerenbond.be)

[Jonas.Hanssens@boerenbond.be](mailto:Jonas.Hanssens@boerenbond.be)



[Ilse.Louwagie@inagro.be](mailto:Ilse.Louwagie@inagro.be)



[Nick.Rutten@provincieantwerpen.be](mailto:Nick.Rutten@provincieantwerpen.be)

Bijlage 4






Laurence Detournay

## Le programme de Gestion Durable de l'Azote en Wallonie (PGDA)

28 juin 24 – Frasnes-Lez-Anvaing




1



### Au programme...

- I. **Introduction**
  - A. Présentation de PROTECT'eau et ses missions
  - B. La protection de l'eau
  - C. PGDA: contexte et zone vulnérable
- II. **Réglementation**
  1. Conditions et périodes d'épandage
  2. Conditions spécifiques pour les légumineuses
  3. Stockage des engrais de ferme
  4. Taux de liaison au sol et contrats d'épandage
  5. Destruction des prairies permanentes
  6. Couverture des sols
  7. Azote minéral
  8. Contrôle APL




2



## Présentation de Protect'eau

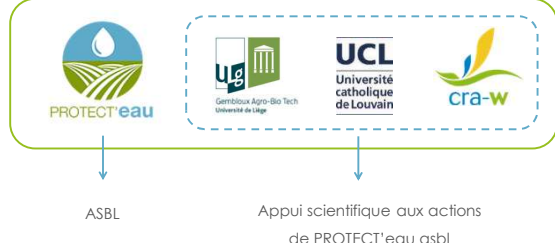



3




### Composition du comité de projet


#### PROTECT'eau et sa structure...

4




### PROTECT'eau asbl, ce sont 5 centres d'action




- Centre d'action de MARQUAIN  
marquain@protecteau.be  
069 67 15 51
- Centre d'action de GEMBOUX  
gembloux@protecteau.be  
081 62 73 13
- Centre d'action de PHILIPPEVILLE  
philippeville@protecteau.be  
071 68 55 53
- Centre d'action de LIBRAMONT  
libramont@protecteau.be  
061 40 46 18
- Centre d'action de HUY  
huy@protecteau.be  
066 84 58 57
- Siège social, NAMUR  
info@protecteau.be  
081 72 89 92

Zone vulnérable

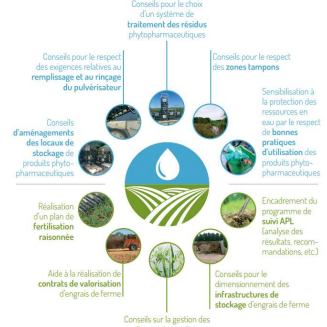



5



### PROTECT'eau asbl, ses missions

- Accompagner les agriculteurs dans leurs démarches pour protéger les ressources en eau de la pollution par le nitrate et les produits phyto
- Offrir des conseils techniques personnalisés et un encadrement administratif pour respecter les dispositions du Programme de Gestion Durable de l'Azote (PGDA) et la réglementation « phyto » visant à réduire les risques de contamination de la ressource en eau.
- Coordonner des contrats captages afin de répondre de manière ciblée à des problèmes de contamination de l'eau par le nitrate et les produits phytopharmaceutiques d'origine agricole et non-agricole.

6




## Présentation PGDA


Programme de gestion durable de l'azote




7




### La zone vulnérable...



En vert: délimitation de la zone vulnérable wallonne.



13

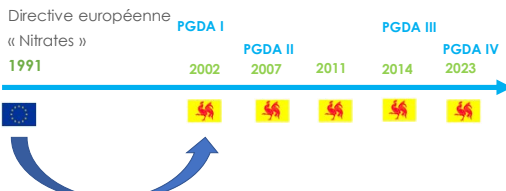


### Réglementation - Historique

Directive européenne « Nitrates »


1991 2002 2007 2011 2014 2023

PGDA I PGDA II PGDA III PGDA IV



Le **PROGRAMME de GESTION DURABLE de l'AZOTE** en agriculture

- ❖ 1991: Directive "Nitrates"
- 2 objectifs majeurs:  
 Limiter eutrophisation des eaux de surfaces  
 Limiter NO3 dans les eaux souterraines
- ❖ 2002: PGDA I: mise en application de la Directive en Région wallonne




15



## 1. Les conditions et les périodes d'épandages



16




### Réglementation - Périodes d'épandage

#### Cultures


TERRES ARABLES

	JAN	FEV	MARS	AVRIL	MAI	JUN	JUL	AOÛT	SEP	OCT	NOV	DEC
FUMIER & COMPOST	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
FUMIER BOVIN, LISIER, PURIN, FUMIER ET FIENTES DE VOLAILLES	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
AZOTE MINÉRAL	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

- Epannage interdit
- Epannage autorisé
- Epannage autorisé si implantation d'une culture d'hiver ou d'une culture piège à nitrate ou si apport sur pailles enfouies, de max. 80 kg d'azote organique/ha



17




### Réglementation - Périodes d'épandage

#### Prairies


	JAN	FEV	MARS	AVRIL	MAI	JUN	JUL	AOÛT	SEP	OCT	NOV	DEC
FUMIER & COMPOST	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
FUMIER BOVIN, LISIER, PURIN, FUMIER ET FIENTES DE VOLAILLES	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
AZOTE MINÉRAL	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

- Epannage interdit
- Epannage autorisé
- Epannage autorisé si apport de maximum 80 kg d'azote organique/ha






18

### Réglementation – Conditions d'épandage




	Fumier, compost	Lisier, purin, effluents de volailles, fumiers mous	Azote minéral
Moins de 6m d'une eau de surface ordinaire			
Sol inondé ou enneigé			
Zone d'aléa d'inondation élevé, en cas de fortes pluies			
Sol gelé >24h			
Sol nu		Si incorporation au sol dans la journée !	

■ Épandage interdit  
■ Épandage autorisé sous conditions  
■ Épandage autorisé

19


### Réglementation – Conditions d'épandage






	Fumier, compost	Lisier, purin, effluents de volailles, fumiers mous	Azote minéral
<b>Sol couvert</b>			
Sol non couvert		Si incorporation au sol dans la journée !	


**Soil couvert** = **Soil non couvert**

Culture	Stade
Céréale ou prairie temporaire	début tallage
Betterave	stade « 12 feuilles »
Colza	stade « rosette »
Mais	au moins 9 feuilles étalées
Pomme de terre	au moins 10 feuilles étalées sur la tige principale






20




## 2. Conditions spécifiques pour les légumineuses




21

### Conditions d'épandage spécifiques aux légumineuses



	Fumier, compost	Lisier, purin, effluents de volailles, fumiers mous	Azote minéral
<b>Sur légumineuse pure</b>			
Sauf culture pluriannuelle pour fourrage	Max 115 kg Norg/ha.an		
<b>Avant légumineuse</b>	Si conseil ferti max 1 mois avant semis		
Sauf entre une récolte avant le 31 août et une CIPAN		Si conseil ferti max 1 mois avant semis	
<b>Après légumineuse...</b>	Si conseil ferti		
Avant CIPAN, suivie d'une culture de printemps			
Ou avant colza d'hiver			
Avant céréale d'hiver (malgré CIPAN)			
Sur céréale d'hiver (malgré CIPAN)	Si conseil ferti après 01/02		

■ Épandage interdit  
■ Épandage autorisé sous conditions  
■ Épandage autorisé

22

### Réglementation – Conditions d'épandage



Le long d'une eau de surface ordinaire :  
 → Couvert permanent non fertilisé sur 6m de large



L'épandage sous forme de « **gerbe vers le haut** » est **interdit** pour les tonneaux d'une capacité de plus de 10.000 litres.  
 Déflecteur inversé autorisé.






23



## 3. Stockage des engrais de ferme





33

### Stockage des engrais de ferme

**Engrais de ferme solides: stockage sur une aire perméable**


	BOVINS	PORCINS	VOLAILLES
		Fumiers et composts MS>35%	Fumiers MS>55%
Durée max de stockage	9 mois	6 mois	1 mois
Conditions de stockage	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pas un axe de concentration naturel de ruissellement</li> <li>• Pas en zone soumise à un aléa d'inondation</li> <li>• &gt;20 m de tout point d'eau*</li> <li>• Changer l'emplacement chaque année de min 10m des limites extérieures du tas de l'année précédente</li> <li>• <b>Registre</b></li> </ul>		

\*Point d'eau: eau de surface ordinaire, ouvrage de prise d'eau, piézomètre autorisé et déclaré, point d'entrée d'un égout public

34

### Stockage des engrais de ferme

**Engrais de ferme solides: stockage à la ferme**



	BOVINS	PORCINS	VOLAILLES
		Fumiers et composts	
Capacité de stockage minimale	3 mois		Fientes MS<35%
Conditions de stockage	Fumière bétonnée étanche avec récupération des jus d'écoulement et sans trop-plein		Fumière bétonnée couverte

35

### Réglementation – Stockage des engrais de ferme

**Engrais de ferme liquides**

	BOVINS	PORCINS	VOLAILLES
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Lisiers</li> <li>• Purins</li> <li>• Jus d'écoulement</li> <li>• Eaux brunes</li> <li>• Eaux de nettoyage</li> </ul>		
Capacité de stockage minimale	6 mois		
Conditions de stockage	Citerne étanche sans trop plein + attestation de conformité		

36

### Réglementation – Stockage des engrais de ferme

**ACISEE- Attestation de Conformité des Infrastructures de Stockage des Effluents d'Élevage**

- **Tout agriculteur détenant du bétail** (y compris si tout le stockage se fait au champ) et produisant ≥ 500 kgN/an
- **Renouvelée tous les 5 ans ou dans différentes circonstances:**
  - Augmentation du cheptel de plus de 15%
  - Diminution capacités stockage
  - Modification type étable
  - Étanchéité plus garantie
  - Modification type bétail

**⚠ Être aux normes: condition pour l'octroi des aides à l'investissement!**

40

### 4. Taux de liaison au sol (LS) et contrats d'épandage

42

### Réglementation – Liaison au sol

Normes de production d'azote par catégorie animale

$$LS = \frac{\text{Azote produit}}{\text{Capacité d'épandage}}$$

43



### Réglementation – Liaison au sol

Normes de production


en kg Norg/animal.an

Vaches laitières	90
Vache mixte	90
Vaches allaitantes ou bovins de plus de 2 ans	66
Bovins de moins de 6 mois	10
Génisses de 6 à 12	28
Génisses de 1 à 2	48
Taurillons de 6 à 12	25
Taurillons de 1 à 2	40
Ovins et caprins < 1an	3,3
Ovins et caprins > 1 an	6,6
Equins : <200 kg	35
200 à 600 kg	50
>600 kg	65

en kg Norg/place.an

Porcs à l'engrais	7,8
Porcs à l'engrais sur litière biomatrisée	4,5
Truie et truie gestante	15
Verrat	15
Porcelet (4 à 10 sem)	1,9
Poulet de chair	0,27
Poule pondeuse ou reproduction	0,60
Poulette	0,27
Coq de reproduction	0,43

Possibilité de dérogation aux normes de production pour les porcs et les volailles




44

### Réglementation – Liaison au sol

$$LS = \frac{\text{Azote produit}}{\text{Capacité d'épandage}}$$

Normes de production d'azote par catégorie animale

Normes d'épandage :  
 - Région Wallonne : TA x 115 + P x 230  
 - Zone vulnérable : surface x 170



45



### Réglementation – Liaison au sol

Normes d'épandage

**TERRES ARABLES**  
115 kg/ha

**PRAIRIES**  
230 kg/ha

ZV  
170 kg/ha

46

### Réglementation – Liaison au sol


$$LS = \frac{\text{Azote produit}}{\text{Capacité d'épandage}}$$

Normes de production d'azote par catégorie animale

Normes d'épandage :  
 - RW : TA x 115 + P x 230  
 - ZV : surface x 170

Si LS < 1 : OK

Si LS > 1 : contrat d'épandage




47

### Réglementation – Liaison au sol

Définition du LS

- Calcul annuel : 1 janvier au 31 décembre
- Pour chaque exploitation
- Courrier en juin 2024 pour le LS 2023
- Doit être inférieur ou égal à 1 sinon sanctions



48

### Réglementation – Liaison au sol

**Liaison au sol : périodes de référence**

- Campagne 2023

Année N

janvier	février	mars	avril	mai	juin	juillet	août	septembre	octobre	novembre	décembre
---------	---------	------	-------	-----	------	---------	------	-----------	---------	----------	----------


Année N+1

janvier	février	mars	avril	mai	juin	...
---------	---------	------	-------	-----	------	-----

Données PAC et Sanitrace du 01/01/N au 31/12/N

Transferts d'engrais de ferme effectués du 01/04/N au 31/03/N+1

LS année N transmis aux agriculteurs



49

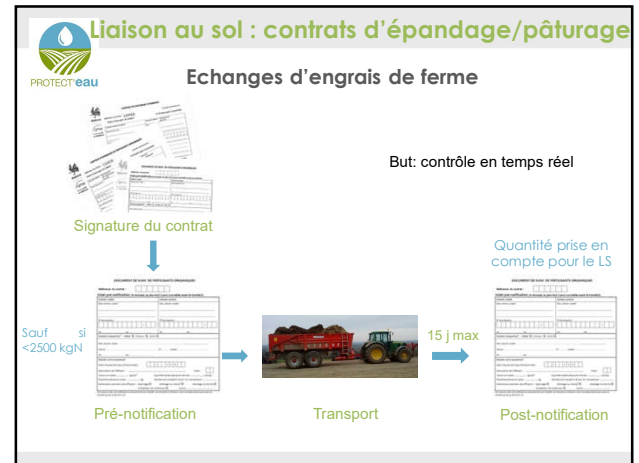
**Valeur fertilisante des engrais de ferme**

PROTECT'eau

Type d'engrais de ferme	Éléments majeurs (kg/l)					Apport maximum* (tonne/ha)
	N tot	P <sub>2</sub> O <sub>5</sub>	K <sub>2</sub> O	CaO	MgO	
Fumier composté	6,1	5,4	8,9	10	2,2	37
Fumier de bovins	5,9	3,8	8,9	6,1	2,1	39
Fumier de porcs	6	5,7	9,7	6	2,5	38
Lisier de bovins	4,4	1,3	3,7	1,7	0,8	52
Lisier de porcs	6	3,5	4,7	3,2	1,8	38
Fumier de volailles	26,7	14,9	15,1	33	8	8
Fientes humides	15	15,7	18,9	40,5	3	15
Fientes pré-séchées	22	18,8	13,9	50	4,8	10
Fientes séchées	35	20,9	17,4	60	8	6

Valérie PROTECT'eau SPICE

50



51

PROTECT'eau

• Les délais et les démarches:

**3 étapes:**

	Voie papier/Fax à l'administration	Internet ou service d'encodage
Etape 1: Réaliser un contrat	15 jours avant le premier transfert	Avant le transfert (possible le jour même)
Etape 2: Prénotification	2 jours ouvrables avant le transfert	Avant le transfert (possible le jour même)
Etape 3: Postnotification	Dans les 15 jours suivant le transfert	Dans les 15 jours suivant le transfert

Valérie PROTECT'eau SPICE

52



61

PROTECT'eau

**Destruction d'une prairie permanente**

- Législation : destruction autorisée entre le **1/02** et le **31/05** (inclus)
- Obligation d'**ensemencer** avec un couvert **sans légumes ou légumineuses** pendant les **2 années** suivantes, **sauf**
  - Couvert prairial
  - Maraîchage sur max 3 ha pour les agriculteurs ≤ 10 ha
- Suite à la destruction, il est **interdit**:
  - D'épandre de l'N minéral pendant 1 an
  - D'épandre de l'Norg pendant 2 ans
- Ne concerne pas les prairies temporaires

Valérie PROTECT'eau SPICE

62

PROTECT'eau

**Destruction d'une prairie permanente**

**Destruction autorisée** entre le **1/06** et le **31/08** (inclus)

Si

- Nouvelle prairie permanente
  - Implantée le mois qui suit et max le 15/09
- Pas de fertilisant
  - 3 mois **avant** la destruction
  - ET
  - 18 mois **après** la destruction

**Rénovation autorisée** entre le **1/09** et le **31/01** (inclus)

**Suite à dégâts**

- D'animaux
- De phénomènes climatiques exceptionnels

Valérie PROTECT'eau SPICE

63

**Destruction d'une prairie permanente**

PROTECT'eau NEW |

Très faible

Faible

Moyen

Elevé

Très élevé

**Extrême**

Conversion prairie permanente  
→ terre arable  
= Demande d'autorisation à  
l'administration

Wallonie

64

6. Les Cipans

**Culture intermédiaire piège à nitrates**

Wallonie

65

**Contexte réglementaire**

PROTECT'eau

Obligation d'implanter des CIPAN

*Partout en Wallonie :*

- > après apport de matière organique
- > partie en pente des parcelles

*Zone vulnérable :*

- > 90% des surfaces sans culture à l'automne

réalisé entre le 01/07 et le 15/09

récoltées avant le 01/09 et emblavées après le 01/01

Implantation avant le 15/09  
Destruction possible à partir du 15/11  
Terres en pente : destruction possible à partir du 01/01

Wallonie

66

PROTECT'eau

Obligation d'implanter des CIPAN

*Les intercultures courtes (Zone vulnérable)*

- > après cultures de légumineuses & suivie d'un froment

récoltée avant le 01/08

Implantation avant le 01/09  
Destruction possible à partir du 01/10

Wallonie

67

PROTECT'eau

Mélanges avec légumineuses

La somme des rapports entre la densité de semis de chaque légumineuse et sa densité de semis en culture pure ne peut dépasser 0,5

Culture	Densité
Blé	0,1
Maïs	0,1
Orge	0,1
Seigle	0,1
Avoine	0,1
Trèfle	0,1
Lotier	0,1
Lucerne	0,1
Legumineuse	0,1
...	...

Wallonie

68

7. Azote minéral

Wallonie

69

**Utilisation d'azote minéral**

- Chaque exploitant doit garder les factures d'achat des engrais azotés minéraux pendant au moins 2 ans
- La quantité d'azote organique et minéral apportée sur une année ne peut pas dépasser
  - 250 kg/ha en culture
  - 350 kg/ha en prairie

70

**8. Le suivi APL**

71

**Objectif et déroulement du contrôle APL**

**But:** vérifier la mise en place de bonnes pratiques N au niveau de la parcelle

```

    graph TD
      A[Sélection des exploitations (SPW)] --> B[Sélection des parcelles (3)]
      B --> C[Envoi demande (laboratoire mandaté)]
      B --> D[Lettre agriculteur]
      C --> E[Prélèvement entre le 15/10 et le 30/11]
      D --> E
      E --> F[Envoi des résultats à l'agriculteur dans les 10 jrs]
  
```

72

**Suivi APL : évaluation**

- Comparaison des résultats APL avec des droites de référence
- Exploitation conforme si au moins 2 parcelles en-dessous de la valeur de référence attribuée
- Sinon: entrée dans le programme d'observation et recontrôle l'année suivante

73

**Comment déterminer les APL de référence ?**

- 51 fermes de référence
- Mesures de l'APL dans les parcelles de référence à 2 dates
- Répartition des résultats en 8 classes de culture (plusieurs parcelles par classe)
- Etablissement des droites de référence

74

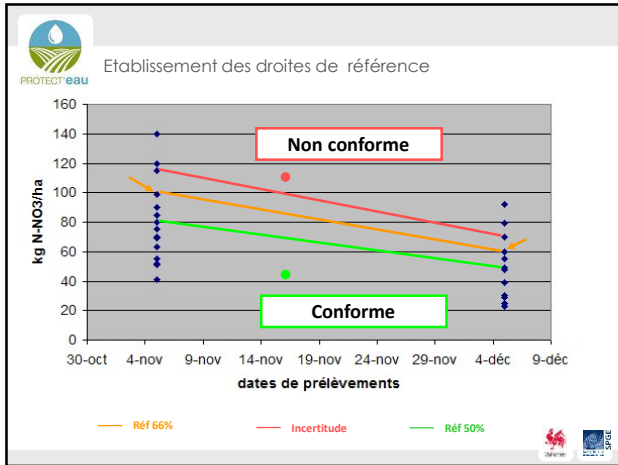
**Les fermes de référence (Survey Surfaces Agricoles)**

**Légende**

- Fermes GRENAIA (Ug - GxABT)
- Fermes UCL
- ▨ Zones Vulnérables
- Ardennes
- Campine
- Condroz
- Famenne
- Haute Ardennes
- Haute Fagne
- Haute Liège
- Juraissique
- Limonnoise
- Sillon-Immonoeval

- 51 fermes de référence en 2022
- 285 parcelles suivies

75



76

- 
- RÉFÉRENCES**
- Classe 1 : Betteraves
  - Classe 2 : Céréales suivies d'une culture de printemps
  - Classe 3 : Céréales suivies d'une culture d'hiver et chicorées
  - Classe 4 : Maïs
  - Classe 5 : Pommes de terre
  - Classe 6 : Colza
  - Classe 7 : Légumes cultivés pour leurs feuilles, tiges ou fruits
  - Classe 8 : Prairies

78

**APL : évaluation**

**Nombre de parcelles non-conformes**

- 0 APL sur 3 **non-conforme**: évaluation positive -> fin du contrôle
- 1 APL sur 3 **non-conforme**\*: évaluation positive -> fin du contrôle
- 2-3 APL sur 3 **non-conformes**: exploitation non-conforme, entrée dans un **programme d'observation** de minimum 2 ans

\* l'exploitation sera également considérée comme non conforme si une des parcelles a un dépassement de 100% de l'APL de référence et de plus de 100 kg N/ha : entrée dans un programme d'observation

80

**APL : Programme d'observation**

- Si exploitation non-conforme=> **programme d'observation**
- => recontrôle année suivante
- Mesure de 3 APL par an à charge de l'agriculteur et évaluation
- Sortie du programme si **évaluation positive pendant 2 années consécutives**
- **Amende** si 3 années d'évaluation négative (consécutives ou pas)

CONTROLE	PROGRAMME D'OBSERVATION				
ANNEE 0	ANNEE 1	ANNEE 2	ANNEE 3	ANNEE 4	ANNEE 5
amende			amende		
				amende	
		sortie			amende
				sortie	
					sortie

■ Evaluation négative: exploitation non conforme  
■ Evaluation positive: exploitation conforme

82

**Merci pour votre attention**

Protect'eau  
 Centre de Marquain  
 Rue Terre à briques, 29/B  
 7522 Marquain  
 069/67 15 51

83

Bijlage 5





# VISIT SHEET - WAPICOWP COOPERATIVE

ADDRESS: CHEMIN DES PEUPLIERS 22, 7800 - WEBSITE: [HTTPS://WAPICOWP.BE/](https://wapicowp.be/)

## PRESENTATION :

WAPICOWP IS A **COOPERATIVE OF 27 BREEDERS** FROM WALLONIA PICARDY WHO HAVE TAKEN OVER A CUTTING ROOM TO MAKE MEAT PACKAGES ON THE FARM.  
THE COOPERATIVE THUS HIRED **3 BUTCHERS** AND SUPPLIED AROUND **70 BREEDERS** IN THE REGION.  
THE COOPERATIVE WAS OFFICIALLY CREATED IN EARLY 2022.

## FUNCTIONING :

### **-COOPERATIVE:**

WAPICOWP IS A COOPERATIVE MODEL OF A **SHORT, FAIR, SUSTAINABLE CIRCUIT** WHICH GIVES BREEDERS THE OPPORTUNITY TO GET BETTER VALUE FOR THEIR PRODUCT AND A BETTER PLACE IN SOCIETY.

THIS COOPERATIVE OF BREEDERS OFFERS A **CUTTING SERVICE** FOR BREEDERS IN PICARDY WALLONIA WISHING TO BETTER PROMOTE THEIR MEAT.

### **-CUTTING ROOM:**

ADJOINING THE ATH MUNICIPAL SLAUGHTERHOUSE, THE WAPICOWP CUTTING ROOM OFFERS VARIOUS CUSTOM CUTTING SERVICES FOR CATTLE, SHEEP AND PIGS. AFTER SLAUGHTER, THE CARCASSES ARE STORED COOL AND THEN CUT ACCORDING TO CUSTOMER NEEDS, INCLUDING **READY-TO-SLICE (PAT) CUTTING AND DEBONING**, AS WELL AS THE PROCESSING OF THE MEAT INTO PACKAGES CONTAINING FRESH PIECES, MINCED MEAT AND VARIOUS PREPARATIONS. AGREED WITH THE BUTCHER. THE ROOM IS ALSO EQUIPPED TO WORK WITH **ORGANIC MEAT APPROVED** FOR CATTLE, SHEEP, PIGS AND GOATS.

## VALUES DEFENDED:

QUALITY, TRANSPARENCY AND TRACEABILITY, FAIR INCOME FOR ALL, SHORT CIRCUITS, MAINTAINING LIVESTOCK FARMING IN OUR REGION, FAMILY FARMS ON A HUMAN SCALE.

## CHALLENGES:

THE COOPERATIVE IS CURRENTLY EXPERIENCING A BIG CHALLENGE FOR ITS FUTURE BECAUSE THE ATH MUNICIPAL SLAUGHTERHOUSE RISKS STOPPING ITS ACTIVITIES. A PROJECT TO TAKE OVER AND MAINTAIN THE SLAUGHTERHOUSE IS ALSO CURRENTLY UNDER STUDY.

Bijlage 6







# VISIT SHEET - FERME DELMÉE

**ADDRESS: CHEMIN DE PIDEBECQ 16, 7804, OSTICHES (ATH)**

## PRESENTATION :

THE DELMÉE FARM IS A **MIXED CROP-LIVESTOCK FARM** TYPICAL OF THE REGION WHICH HAS PARTICIPATED IN THE AGRICULTURAL PROJECTS OF THE NATURAL PARK FOR MANY YEARS. THE OWNER, FRANCIS DELMÉE, IS ALSO PART OF THE BOARD OF DIRECTORS OF THE NATURAL PARK, SO THEY ARE INVOLVED ON SEVERAL LEVELS. THEY PARTICIPATE IN VARIOUS PROJECTS IN THE NATURAL PARK LA FERME ALSO PRACTICES DIRECT SALES (POTATOES, FLOUR, PASTA, ETC.)

## PRODUCTION :

### • CULTURES :

CEREALS (WHEAT, RYE, SPELLED, ETC.), SUGAR BEETS, POTATOES, CORN SILAGE, CHICORY, TEMPORARY PASTURE MIXES, ALFALFA

### • BREEDING:

BELGIAN BLUE WHITE BREED (MEAT)

## PARTICIPATION IN THE VARIOUS AGRICULTURAL PROJECTS OF THE NATURAL PARK:

### ○ PROTECTION OF SOIL AND WATER:

- SOIL ANALYSES
- MAXIMUM VALORIZATION OF LIVESTOCK EFFLUENT
- MONITORING OF OM LEVELS IN SOIL
- SOIL COVER (CHOICE OF SPECIES, ETC.)

### ○ MORE AUTONOMY FOR OUR FARMS:

- ADVICE ON CHOOSING FORAGE SPECIES
- FODDER ANALYZES OF INNOVATIVE CROPS (GRASS MIXTURE – LEGUMES, ALFALFA, ETC.)
- ...